

Vsebina 8. zvezka :

1. Gorázd: <i>Attila in slovenska kraljica. Pesem beneškega Slo-</i> <i>venca</i>	449
2. Dr. Ivan Tavčar: <i>Grajski pisár. Zgodovinska podoba</i> . . .	450
3. Dr. M. Murko: <i>V provinci na Ruskem. Potopis. (Dalje.)</i> .	457
4. Ferdinand Seidl: <i>O menjavi topline v Ljubljani. (Dalje.)</i> .	465
5. Jožef Rakež: <i>Nekaj o novem „svetovnem“ jeziku</i>	471
6. Zamejski: <i>Vzdih. 6, 7, 8, 9.</i>	480
7. Anton Funtek: <i>Luči</i>	481
8. Velimir: <i>Naša potovka</i>	484
9. J. Steklasa: <i>Gajbija, turški prerok</i>	489
10. Književna poročila:	
IX. Jos. Lendovšek: <i>A. Janežičeva slovenska slovnica.</i> <i>Za srednje šole priredil in predelal dr. Jakob Sket,</i> <i>c. kr. profesor. Šesta predelana izdaja. Cena 1 gld. 30 kr.</i> <i>V Celovcu 1889. Tiskala in založila tiskarna družbe</i> <i>sv. Mohorja v Celovcu. (Dalje.)</i>	493
X. Jožef Apih: <i>K zgodovini 1848. l.</i>	498
XI. H. V.: <i>„Slovanstvo ve srych zpevech.“</i>	501
11. Listek: <i>Levstikova slavnost v Velikih Laščah. — „Matica</i> <i>hrvatska.“ — V hrvaški književnosti. — Neuvelo cvieće. —</i> <i>Novi češki naučni slovník. — Ruska književnost. — Pri-</i> <i>jateljica Puškinova. — Poljska književnost. — K nazivu:</i> <i>„Narobe Kátón“. — Lehrpläne für die Volksschulen des</i> <i>Küstenlandes. — Slovani v Nemcích.</i>	504

Listnica. Č. g. J. Z—r, Michigan, Calumet v S. A. Prejeli smo 21 gld., poravnali naročnino do konca leta in plačali sl. uredništvu »Vrtčevemu« 2 gld. 90 kr. Kaj naj storimo z ostalim denarjem (13 gld. 90 kr.)?

Attila in slovenska kraljica.

Pesem beneškega Slovencea.

Kralj Attila, Hunov véliki voj,
Beneške ugleda ravnine;
Pohotnost užge mu do njih se takój,
Zamičejo brž ga skomine.

»Prehodil že dosti sem svetá,
Pokóril ga s svojim mečem:
Krasnejše dežele, nego je tá,
Ni, bógme, je, tó vam rečem.«

»In ker je lepa — moja zató
Tá zemljica bodi slovenska;
Dobiti je pač ne bo pretežkó,
Kraljica ji sámo je — ženska.«

In Attila reče, in zemlja bobní,
Vsa trese se plan valovita;
To niso potresa podzemske moči,
To kónj so hunskih kopita.

Kobilic je roj na Benečijo pal,
Žrè, pase po nji se po céní;
Vragóv je to lačna in gladna druhal,
Ki krade in rópa in pléni.

Kresóvi po zemlji beneški goré,
Oj, svetli nebrojni kresóvi;
Bog vas se usmili, ubogi ljudjé:
Gorjjo vam vaši domóvi!

Zverí pridivjale so skok na skok
Morit med orače beneške,
Čuj krik njih in vik in jok in stok ...
Koljó jih zverí človeške.

Hun vlada ob Nádiži bistri povsód,
Ni varnega več pred njim zida.
Kje vojski domači je trdni kót?
Kjé zdaj si kraljica Vida?

Pod Krasom, kjer stena skalna zijá,
Kjer širi se Landrijska jama,
Tam vojska kraljičina tabor imá,
Tam našla skrovišča je sáma.

Pred Vido prijaše Attilov sél:
»Predáj se nam sáma rada!
Če ne, ti kralj glávico mlado bo vzél,
Pogine ti tabor od glada.«

»Gladú in Pesjánov se jaz ne bojim!
Tù vzemi za dar si meh žita,
K rojakom povrni se hitro ž njim,
Če vojska še vaša ni sita!«

»Čuj, kolikor zrn tá-le hrani méh,
Vrèč žita še toliko imamo —
Po tajnih donašajo nam ga hodéh —
Nikdár se vam mi ne udamo!«

Ustraši kralj Attila se zeló
Odveta kraljice Vide;
Benečiji lepi on dá slovó
Ter z dolgim nosom odide.

Ko Vida pa hoče péči kruh,
Zmračí se ji krasno lice:
Odnese bil Attilov je ogledúh
Poslednji ji mérník pšenice. —

Trdnjava Slovencev denájni dán
Še zove se Landrijska jama,
Spominja se dan, ko je béžal Pesján,
Spominja kraljica se sáma.

Gorázd.

Opomnja. Prim. 6. zvezek letošnjega »Ljublj. Zvon« str. 362. ter pismo g. Podreke v listku tega zvezka. —

Grajski pisár.

Zgodovinska podoba.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

I.

Anno Domini MDLXXXV. V imeni Bogá Očeta, Sina in svetega Duhá! Te dni sem jaz, Jošt Tolmajnar, po božji milosti in po milosti visokorodnega gospoda, gospoda Ruprehta, škofa brizinškega, grofa v Palaciji grajski pisár ravno tu na Visokem, sklenil, da si snubim čislano devico za ženo in za zakon, sklenen po zapovedbah naše svete matere katoliške cerkve. Sklenil sem, da zapišem, kar se je mojemu življenju pripetilo v taistih časih. Bogú naj je v počeščenje in meni v tolažbo na stara leta. Kar je zapisano, ostane, beseda sama pa odleti, kakor ptica, ki je danes na grajski strehi, jutri pa Bog vé kje tam doli, kjer je turški sultan hud gospodar svojim podložnikom.

Osedlal bom konja in v Dobje pojezdim. Tam živi devica, ki se je prikupila mojemu srcu. Naj pride pod streho moje hiše, da bode v veselje duši moji.

Bogú bodi čast, da mi je dodelil zdravo roko in čisto pamet, da mi je dal hoditi po potih, Njemu povšečnih.

To, kar je zapisano, služi mu naj v slavo, ker slabega ni vmes in ne greha. Tisti, ki je to zapisal, bil je Jošt Tolmajnar, hlapec gospoda svojega.*

* * *

V tistih časih je stala sredi Poljanske doline samotna kmetija. V bližini je vrela Sora mimo med travniki in njivami. Na obéh stranéh so stali po hribovji še mogočni gozdje, katere je sedaj že davno se-

kira iztrebila. To, kar rase danes, s tedanjimi gozdi se niti primerjati ne dá. Z zelenega Blegaša je prihajal volk, medved je drgnil svojo kosmato kožo ob stare hraste, in vitke košute so kakor pušice švigale po gósti šumi. V tej divji samoti je stala torej kmetska hiša, zložena od velikih hlodov in pokrita s slamo, kakor se vidi še danes časih v Loškem pogorji.

Ko se pričinja naša pripoved, tesala sta pred hišo hlapca smrekov tram, ki naj bi se porabil nekje v gospodarstvu.

Solnce je obsevalo vso dolino in tu in tam je sapa zavela, da se je zibalo rméno žito, ki je v klasji stalo po njivah.

»Že spet je ta vrag tu!« izpregovoril je hlapec Peter in z roko pokazal proti polju. Tovariš je obrnil pogled na mesto, kamor je pokazal. Ondu pod holmom je mirno in ponosno stopil iz búkovja na plan velikansk jelen in mogočno rogóvje se mu je dvigalo nad glavo, kakor košata veja. Obstal je pri rméni pšenici, ozrl se ponosno semtertja, potem položil rogóvje po hrbtu in po bliskovo šinil med bogatim žitom proti vodi. Hipno je bil na drugi stráni, kjer je izginil v zelenem logu.

»Ravno po naši pšenici ti primezgá vsak dan ta hudír!«

»Tam pri vodi bi ga čakal«, zajezí se hlapec Miha, »za grmom bi ga lahko počakal in sulico mu zasadil v vamp, da bi nikdar več ne tlačil rménega žita!«

»Kaj ti pomaga«, odgovorí Peter, »pridejo loški biríči in pretepó te na klópi, ali te pa še izpostavijo na odru, da se boš sramoval, kakor bi bil umoril ródno mater!«

»Teh loških biríčev in hudíčev je res preveč! Glej ga, tu zopet jezdari jeden! Pravijo, ko nova vera v moč pride, da bode bolje!«

»Kaj bode bolje!« zasmeja se Peter, »Loški škof ne bode nikdar kruha stradal, in vsak jelen bode njegov v naših gozdih, naj je papež v Rimu, ali pa Knafelj naš gospodar.«

»Tu je Loški pisár, ki nas pri desetíni odira in povsod.«

»Ko bi bila noč, zadegal bi mu že kamen v trebuh, sedaj je pa čas, da snameš klobuk z glave! Da bi imeli dober dan, gospod Jošt!« In Peter se je topil od sáme ponižnosti.

Snela sta oba klobuke z glav, pisár pa je ustavil konja ter skočil s sedla. Bil je to mlad človek, oblečen nekako gosposko v žamet. Na klobuku mu je tičalo veliko belo peró, kar je nasprotovalo zapovedbam visokih deželnihi stanóv, ki so se bile tiste dni ravno izdale. Ali služabnik brizinškega škofa se je malo brigal za visoke deželne stanóve in njih prepovedbe! Veselo se mu je zibalo okrog glave

belo peró, in ob bóku mu je tičal kratek meč ne toliko v telesno varnost, kakor v nepotreben lišp. Bil je bledega obraza in iz očij mu je gledala precejšnja ošabnost, ki je bila za grajskega pisárja na Visokem za tiste čase vsckako nekaj opravičena.

»Ali je oče Primož domá?« vprašal je hlapca.

Oba sta zajedno odgovorila:

»Domá, gospod Jošt, domá v hiši!«

»Tu drži!« in Jošt Tolmajnar je vrgel povodce hlapcu Mihi v roke ter hitro odšel v leseno kočó.

»Ta ni prišel, da bi se pri vratih samó s cerkveno vodo prekrizal, ta bode odnesel Dobničanu nekaj rénških goldinarjev!«

»Če ne denarja, pa vsaj nekaj mernikov žita! Oj, da je noč, in bi jaz stal za tistim jesénom, ko bode gospod Jošt jezdaril mimo!«

Hišni gospodar Primož Dobničan je sedel takrat v nizki, zakajeni hiši. Drúščino mu je delal star berač, Luka z Volče, ki je z veliko slastjo zajemal iz skledé pred sabo.

»Pavija se pravi tisti vási«, govoril je berač Luka neprestano, »in daleč tam na Laškem leži. Imenovali so nas »loncknechte« in v vrsto smo se postavili ter lahko rečem, da smo imeli sulice daljše od žrdi pri vozéh. In s temi smo bodli in stali kakor zid. Zapovedoval nam je gospod Peskara in neki hudič, neki Švicar ga je sunil v rébra, da je potem moral umreti! Pa vender smo jih potolkli, in še celó francoskega kralja smo jim ujeli! Res, takó je bilo!«

»Ste ga li obesili na drevó potem?« vprašal je oče Primož radovedno.

»Obesili? Ali se kralji obešajo? Častili smo ga, kar smo ga mogli. In sam gospod Peskara je prišel in priklonil se mu je takó globoko, da se je skoraj z glavo doteknil črne zemlje. Kralji se ne obešajo, oče Primož, četudi imajo vrat, kakor vsi drugi ljudje, ki morajo umreti nekdam!«

»To je pa čudno!« odgovoril je starec.

»V mladosti smo morili, no, sedaj pa skrbimo za dušo, da se je usmili naš preljubi gospod Jezus Kristus, ki je za nas vse na križi umrl!«

»Kdaj si prišel z Lovretanske bóžje poti?«

»Pred štirimi tedni! Sedaj sem pa zopet na poti k svetemu Volniku na Parskem. Dober in močan svetník je in proti ozeblinam rad pomaga!«

»Sem tudi že slišal nekaj o tem!« izpregovoril hišni gospodar.

»No, pa sem prestar, da bi še šel na takó dolg pot!«

»Za svete reči ni človek nikdar prestar! Se vé, pot je dolg in veliko se porabi. Mislil sem, da dobim pri Vas kakih deset klobás in pleče od prešička, ki ste ga v postu zaklali, in dvajset jajec in dva hleba kruha in vrečico moke in lonec suhih češenj, da si bodem sládko vodo kuhal med potjo. Sveti Volnik Vam bode to vse sto in večkrat povrnil, ker je bil ta mogočen škof, in je sedaj še mogočnejši svetnik!«

Očetu Primožu se je vidoma podaljšal obraz, ker je rad shrambe svoje trdo zapiral, in le nerad je izdajal, kar se je bilo nabralo v omarah in miznicah.

»Gospodinja ti bode že kaj dala!« izpregovoril je počasi, pa glej, da boš molil za nas!«

»Molil bom pa brez prestanka!« zatrjeval je Luka, »da ne bode živina bolehal, da ne bodo prešički in ne ovce jalove, in da bode vse zdravo, človek in žival, v kar Vam pomози Lovretanska Mati božja in sveti angelci, ki so jo nesli čez sinje in široko, široko morje!«

Stopil je v sobo gospod Jošt Tolmajnar. Pri vratih je pomočil prste v blagoslovljeno vodo ter se prekrižal rekoč: »Hvaljen bodi Jezus Kristus in njegova Gospá porodnica!«

Potem pa je takoj opazil pobožnega berača in rómarja Luka z Volče.

»Tukaj si, potepuh!« zajezil se je. »V Kržišah si zberačil kúrtine in masla in obetal, da greš na bóžjo pot v Poreče k svetemu cesarju. Pri Zalogarji pa si vse zopet prodal in napil si se vipavskega vina, da si pod kapom obležal! Če te dobim v roke, prebičati te dam, da se ti bo cedila kri po hudobnem telesu. Poberi se, slepar!«

Luka z Volče je na to s silno hitrostjo pobral svoje reči in zmuznil se je iz hiše kar najprej je mogel. V veži pa je za Lavretanskega rómarja silno grdo zaklel:

»Da satan ni privlekel te skute zelene k hiši, dobil sem deset klobás, pléče od prešička, v postu zaklanega in tudi lonec suhih češenj, da bi si bil kuhal sládko vodo! Da bi ga le sveti Rok potipal, da bi se mu sušile leva roka in desna noga. Amen!«

V tem je bil Jošt Tolmajnar prisedel k mizi. Oče Primož pa je sam v sebi premišljeval, kaj je privédlo k hiši grajskega pisárja, in tudi njemu je srce utripalo, da bi končno ne imel kaj plačevati.

»Kaj je novega pri Vas, oče Primož?«, vpraša pisár. »Bo li žito kaj dobro obrodilo? Se li kaj klatijo tod okoli luteranski predikantje? Tisti Jurij Knafelj s Kranja se vlačí časih po našem pogorji. Glejte, da mu ne daste mesta pod streho, ker gospodje v Loki, kar te tiče

tega, šale ne trpé. Sicer sem pa Vas vedno hvalil na loškem grádu, ker ste pošten človek in ste zvestí ostali sveti naši katoliški veri!»

»Zahvaljujem se Vam, gospod Jošt, in ko bode jeseni Líska storila telíčka, pripelje ga Vam moj hlapec na Visoko. Ta telíček naj je Vaš, čisto Vaš!«

»Pustiva to, oče Primož,« dejal je pisár odločno, »danes nisem prišel radi tega. Kje pa je Franica, da je nič ne vidim?«

»Pri vodi žanje češúlje,« odgovoril je starec, in srce se mu je olajšalo, da pisár ni zahteval česa družega in da je samó po dekletu vprašal.

»Pridno deklè je,« govoril je mladenič nekako oduševljeno, »in prepričanje moje je táko, da pošten mož lahko po nji povpraša.«

»Za delo je dobra,« hvalil je starec svojo hčer, »in Kovskar z Búkovega vrha je tudi že zánjo povprašal. Pa je zahteval dva vola, ali dajal sem samó jednega, in nič ni bilo potem!«

»Pošten človek lahko zánjo povpraša! Kakó bi bilo, če bi jo hotel jaz imeti za ženo, oče Primož?«

Oče Primož se ni preveč začudil pisárjevemu vprašanju. Obrnil je obraz proti stropu in poluglasno sam sebi govoril:

»Na Visokem imate dobro službo; škof Vas je redil in redil Vas bode še dalje. Če obubožamo, škof bode zadnji na vrsti, zatorej jo Vam dam, če jo le hočete!«

»Taka odkritosrčna beseda mi je všeč,« odgovoril je pisár »nekaj ji boste tudi dali s seboj, da ne pojde praznoróka od hiše!«

»Ne pride prazna na Visoko,« zatrjeval je oče Primož, »veste, gospod Jošt, pri Dobničanu se še iztakne nekaj rmênih cekinov, pravih benečanskih cekinov, če se vsakemu zabojčku prevoha do dna.«

»Če Vam je prav, pa si seziva v roke, in Bogá prosiva, da naj dá svoj blagoslov!«

»Le prosiva!« Oba si sežeta zadovoljna v roke. Mnogo sta se še razgovarjala in ugibala o poroki in ženitovanji. Napósled sta bila jedina in ko se je pisár poslavljaj, védel je do zadnje mérice žita, koliko mu bode nevesta k dômu donesla. Z žarečim obrazom je splezal na svojega konjiča in silno je bil zadovoljen sam s seboj, ko je odjezdil po ozki in slabi poti proti Visokemu.

Ob brégu tik pota je počivala Franica z Dobja. Težki koš je bila posadila tik sebe v travo in si s predpasnikom brisala razžarjeni obraz. Kakor dve zvezdi sta se bliščali očesi s tega obraza, in lici je imela, kjer se je kazala roža pri roži.

Raztajalo se je srce pisárju in ravno pred njo je obstal s svojim konjičem. Menil je govoriti ž njo, ali besedo mu je zapiralo, da ni védel, kaj bi govoril. Končno je izpregovoril:

»Hvaljen bodi Jesus in njegova Gospá porodnica!«

Tesno mu je bilo na to, izpodbodel je konja ter odjahal, da se je odtegnil móči bliščečih dekletovih pogledov. Deklè pa je gledalo za njim, temno in sovražno. Ko se je skrila njegova podoba pri ovinku, stisnila je roko v pest in siknila zaničljivo: »Papist!«

II.

»Jaz, Jošt Tolmajnar, pisár milostivega svojega gospoda, pišem dalje. Zapisujem, da živimo v časih, ko je Lucifer vstal s svojega pekla in prišel na našo zemljo. Menih iz Wittenberga je odpadel od pravične vere, in njegovi služabniki prihajajo na nas, kakor kobilice na zeleni travnik. Težko je najpobožnejšemu človeku ostati stanovitnemu, ker se mu ponujajo izkušnje.«

Zategadelj sem si zbral družico, da sva oba stanovitna v veri in ljubezni. Sveti Odrešenik, Ti pa glej z zadovoljnostjo na to zvezo in v Svoje mogočno varstvo vzemi najvernejšega hlapca Jošta Tolmajnarja.«

* * *

V tisti dóbi se je moral vsakdo, če je kaj imel, bati po noči in po dnevi za imetek svoj. Vlačili so se po pogorji raznovrstni postopáci, stari vojaki, stari berači. Vse to je kradlo, posebno kúretina ni bila niti za trenutek varna za stradajoče svoje življenje. Tudi oznanovalci novih vér so se klatili okrog. Razkolniki so rasli kakor góbe po dežévi, in toliko gorečnejše so širili nauke svoje, ker so se dobro redili in pasli o njih. Na večer so silili v pogorske kočé, in takó se je nabrala družba, prerazlična pod jedno in isto streho. Z mrakom so prihajali, z zoro odhajali. Vedno so živeli v stráhu pred loško »gvardijo«, katera je prežala za njimi ter jih lovila po holmih. Divje življenje je bilo in reformacije valovi so pljuskali do najskritejših kotov dežele.

Ko je oče Primož stal zvečer tistega dné pred leseno svojo hišo, da bi si ohladil od radosti razburjeno glavo, ugledal je ónostran vode tri osebe. Bili sta to dve ženski in v njih družbi mož korenjaške, kakor hrast visoke postave. Nosil je optiv obširen koš, ki je moral biti precèj napolnjen, ker so bile obrámnice prav močno napete. Ta družba je prebredla plitvo vodo, potem pa naravnost krenila proti Dobničanovi hiši. Skoraj pri gospodarji se je zgrudila starejša

ženska — imela je résast obraz, obkróžen že skoraj s popolnoma sivimi lasmi — na zeleno tratino. Tam se je zvijala, kakor da jo vije božjást.

»Mati Maruša, ali spet vidite?« zavpila je mlajša tovarišica.

»Mati Medudka, kaj Vam govori?« kričal je orjak ter jaderno odložil svoj koš v travo. »Kaj Vam govori?«

»Vprašaj možá, stoječega tam pred hišo — obilo greha mu tare dušo — vprašaj tega možá!«

Starka je govorila, kakor so tedaj govorili luteranski predikantje, katere je brez dvojbe v svoji govorici posnemala — »vprašaj ga, kakó pravijo tej góri? Moja duša mi govori, da je to gôra Blegaš!«

»Blegaš je, Blegaš,« oglasil se je Primož z Dobja še prej, nego je prišel óni k njemu.

»Mati Maruša, kaj Vam govori?« ponavljal je velikan svoje vprašanje.

»Vidim ga, poslušam ga,« pričela je starka slovesno, zagledávši se v večerno nebó, »na zlatem vozu prihaja, in s sveto vodo me škropí in ob njem so vse vojske angelov in arhangelov. In takó govori: vse je zapravljeno, vse je hudobno in popačeno, z vesoljnim potopom zopet pridem na zemljo, in človek in živina bodeta potonila. Ti pa, Maruša, hči Andreja Pogorelca, in Lenarta Meduda čista gospodinja, ti ne boš prej deležna nebeškega kraljevstva, dokler ne bodeš postavila cerkve na góri Blegaš, kjer se bode čistilo peterih mojih ran!«

V tem se je bila tudi mlajša zameknila. Komaj je utihnila óna, oglasila se je le-tá:

»Gledam jo, in poslušam nebeško Gospó. V modri obleki je in rdeče ima rokave. Pred Bogom klečí in prosi Ga, da bi nas ne udaril in ne kaznoval. Delajte pokoro, delajte pokoro!«

Na zemlji ležé sta ti čudni svetníci zvijali teló, kakor bi trpeli najhujše bolečine. Napele so se jima oči, in pot jima je zalil obraz ter neprestano sta klicali: »Delajte pokoro!« Končno sta pa vender onemogli in težko sopéč ležali v hladni travi. Tedaj je prišel trenutek za velikana. Pokleknil je in dvigal roki proti nebu, tulé:

»Molimo, molimo! Konec svetá se bliža in sodni dan je prišel! Molimo, prelubi kristjani!« Oddahnivši se, vpraša s sladkim glasom: »Čegavi smo?« Sam je odgovoril: »Našega milostivega Jezusa smo vsi! To vam pripoveduje Jeronim Stópištran, ki je samega hudiča ugnal v cerkvi, na Koroški Beli, góri na Gorenjskem! Zatorej delajte pokoro, pokoro!«

Jerom Stópistran je izvlekel bič nekje iz svoje obleke in tepel se je ž njim po svojem telesi, da je kar tleskalo in da se je od prahú vse kadilo. Napósled je tudi omagal in vsi trije so ležali brez moči na tratini. Tu in tam je zaječal kdo: »Milostivi naš Jezus!« ali pa: »Sveti Duh, pridi k nam!« ali: »Molite, molite, sodni dan je prišel!«

Bralec je že ugenil, da je tu nastopil oddelek takóimenovanih »skakalcev« ali »tresalcev«, ki so tedaj s svojimi nauki pomnoževali zmešnjavo na zmešnjavo, vladajočo na verskem polji. Vsa družina Dobničanova se je zbrala okrog tujcev in opazovala strmé, kakó so ti častili Bogá.

»Kaj pa hočejo?« vprašal je hlapec Miha.

»E, kaj,« odgovoril je Peter, »novo vero prodajajo, pa bode slaba, ker so bábnice vmes!«

»Te še maše ne bodo brati mogle,« pristavil je Miha. Pojdiva! Pri Omejci na Lajšah bomo danes podrli hlev, ker je Tonetu z Brda brata ubil. Naprosil je nekaj znancev, da mu pomagajo, ker drugače pravice dobiti ne more. Udarimo tja!«

Hlapca sta takoj odšla. Drugačnega mnenja pa je bila hišna gospodinja, stara ženica. Že spočetka je točila solze in ihtela: »To je prava pobožnost! To so svetí ljudje! Oj, da bi le pri nas prenočiti hoteli!«

(Dalje prihodnjič.)

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

II.

Na Volgi.

(Dalje.)

Seznanim se tedaj nekoliko z največjo evropsko reko, ki se ne imenuje zastoj »mātuška Róssiji«; ona res kakor mati hrani milijone ljudij, ona je glavna žila vsega gibanja v tem orjaku, kateri nosi ime Róssija. Jaz se sevéda omejim le na glavne fakte; kdor hoče zvédeti več, najde velika dela o Volgi n. pr. rusko še ne končano Ragozina, ali pa znanega znalca Rusije Roskošnega »die Volga und ihre Zuflüsse«. Že od Tveri na Nikolajevski železnici, ki veže Petrograd in Moskvo, morajo po Volgi celó parohodi plavati, od Rybinska dalje pa se začenja pravilno parohodstvo, od Nižnega dalje z največjimi parohodi. Pot iz Nižnega do Astrahani znaša 2165

vrst t. j. črta blizu jednaka od Štetina (blizu Baltijskega morja) do Oseka in odtod do Vidina. Če pa še dodaste 460 vrst iz Nižnega do Rybinska, tedaj dobite parohodno rečno črto, ki je zaradi ovinkov večja nego naravnostna črta od Baltijskega do Egejskega morja. Parohodni pa še so razni pritoki Volge: Mologa, Šeksna, ki veže Volgo z Belim in Preškim jezerom in po takem tudi s Petrogradom, Unža, Oka; glavni pritok pod Kazanjo, Kama, velika je takó, da mnogi trdijo, da pravo za pravo Kama preobladuje; v Kamo vtekata zopet dve parohodni reki Vjatka in Béla. Razven tega pa ne smemo pozabiti, da se pri Caricynu Volga celó približuje Donu, s katerim jo veže železnica in kanal, takó da je ž njima zvezano tudi Črno morje z morjem Kaspijskim. Razven tega so napeljane k pravemu bregu Volge razne železnice in čez Samaro pelja že jedna do Orenburga na Uralu in druga veja do Ufe, ki se je letos v septembru ravnokar odprla in ima velikansko bodočnost, ker ona bo bržkone podaljšana v Sibirijo.

Če pomislite, da so ob Volgi žitnice Rusije, da so Volga in nje pritoki bogati različnih izvrstnih rib, da so nje okrajine zarastene na mnogih krajih s pralesom, da so ob nji razmere živinoreji ugodne, če si predstavite prirodna bogastva Urala in Kavkaza, posebno neizcrpne izvornike »nefti« (nafte) na Kaspijskem morji, tedaj si lahko predstavite, kakšen promet se je tukaj moral razviti, ta promet se pa še povzdiguje leto za letom. Obča teža tovorov, prevažanih po Volgi, dosega letno 275 milijonov pudov (pud = 40 funtov = 16,38 kgr.) V samem Nižnem je prezimovalo l. 1886/7 v raznih pristaniščih 528 ladij in sicer 67 parahodov, 10 »vintovih barkasov«, naloženih »barž« 113, praznih 159, ladij raznih nazvanij 179. V vsem šteje trgovinsko brodovje na Volgi in Kaspijskem morji več nego 700 ladij. Prezimuje navadno v ustjih volških pritokov, kar ima to prednost, da se v njih led prej gane nego v Volgi sami. Ladje se tedaj že prej nalagajo, ledorezi se pošljejo v delo in z ledom plavajo nizdolu že volški velikani. Po srednjih številkah se Volga v Nižnem odkrivilje okoli 20. dne aprila, ne ranjše od 6. dne aprila in ne pozneje od dne 4. majnika, zamrzuje pa okoli 30. dne novembra, ne ranjše od 11. dne novembra in ne pozneje od 26. dne decembra, takó da plavanje po nji trpi navadno 224 dnij, ne menj nego 203 dnij in ne više nego 258 dnij.

Na Volgi deluje mnogo društev. Najstarejše je »Obščestvo po Volgê« ustanovljeno l. 1843.; za njim je bil l. 1853. osnovan »Samolet«, ki danes zavzima prvo mesto na Volgi in tudi pošto vozi, l. 1858 »Kavkaz i Merkurij«, ki uživa precejšno državno podporo, ker vozi pošto po Kaspijskem morji in mora imeti zmerom primerno število

parohodov za prevoz vojsk pripravljenih; na Kaspijskem morji je onó prvo. L. 1872. pojavili so se na Volgi dvonadstropni amerikanski parohodi; ž njimi je postal potem Alfons Zeveke nevaren konkurent in amerikanskega tipa parohodi so zdaj že tudi pri drugih društvih navadni. Vsa ta društva prevažajo izdelke in pasažirje, druga, manjša kakor Družina, Lebed itd. večinoma le tovore. Konkurencija je velikanska in je rodila dober sad. Vsa društva imajo svoje agente po Rusiji in se trgajo za izdelke in pasažirje, zaradi česar vózne cene padajo bolj in bolj. Takó so se n. pr. l. 1887. dostavljale srednje partije izdelkov od Nižnega do Rybinska za 5 kopejek s puda, do Astrahani za 15—20 kop. Prej se je po dvakrat, trikrat toliko in še več plačevalo. Na jednom parohodu »Obščestva po Volgê« peljali so se z menoj kupci s kožami, ki so plačali s puda od Nižnega do Astrahani le 11 kop. namesto 15 in 18 v poslednjih letih.

Konkurencija vpliva jako tudi na zunanost in notranjost parohodov, kajti vsako društvo si izkuša privabiti več pasažirjev z raznimi prednostmi. Ker imajo vsa društva še več ali menj starih parohodov, tedaj lahko študirate, kakó se je komfórt na njih v teku ne mnogih let izmenil. Takó so si n. pr. nekđaj pasažirji tretjega razreda bili brez strehe in še zdaj je na nekaterih k vašemu začudenju velik del palube nepokrit, dandanes pa ima na Merkurijevskih parohodih celó vsak pasažir tretjega razreda svoje posebno mesto in le v četrtem delavec léže kamorkoli med in na izdelke, kjer more zaspati. Drugi in prvi razred sta bila nekđaj v nizkih kajutah, v katerih je zmerom zrak z mokroto in s posebnim smradom napolnjen, dandanes pa imate na novih Samoletnih, Merkurijevskih in Zevekskih parohodih prekrasna mesta na vrhu v malih kajutah, v vsaki za nekoliko oseb. Okoli kajut so balkoni, kjer se morete izprehajati ali pa sedeti na svežem zraku. V salonu prvega razreda imate celó klavir. Zastonj dobite zdravila, popir in kar vam je za risanje treba. Luč je električna. Izvrsten in razumno ne predrag bufet zadoščuje vsem željam.

Vozite se na Merkurijevskih parohodih s ponižano takso, zaradi česar parohod pol dneva pozneje prihaja nego nagliž, z Nižnega do Astrahani 4 dni 19 $\frac{1}{2}$ ure za 21 rubljev v prvem razredu, 14.75 v drugem, 8.50 v tretjem; na Zevekskih lahko isti pot celó napravite v 7 dneh za 22.89, 15.15, 7.50. Če pomislite, da pri teh nizkih cenah imate na parohodih razne prijetnosti, posebno zavarovanje pred prahom ali blatom ruskih mest, jed in pijačo boljšo nego v največjih povolških mestih, društvo vselej, kadar si ga želite, tedaj si tudi lahko predstavite popotnike na Volgi, ki si tam oddihujejo od vsakdanjega

življenja in si namesto dače izbirajo na mesec stanovanje na parohodu. Posebno na Zevekskih parahodih se lahko čas takó porabi: Nizdolu do Astrahana imate 7 dni, na vrh 11 dni, nekaj dni ostanete v raznih mestih in na prvi in poslednji postaji vam še v gostilnico ne treba, ker lahko dva dni ostanete na parahodih; če potujete do Rybinska, kar je vredno zaradi takih mest kakor Kostroma, posebno pa Jaroslav, tedaj še zopet nekoliko dni dodaste.

III.

Pot od Nižnega do Kazani.

Dné 11. (23.) julija sem se odpeljal iz Nižnega h Kazani na »Gosudarji«, jednom iz starih parahodov »Obščestva po Volgê«. Bil je lep nedeljski dan in zanimivo je bilo proti večeru še jedenkrat gledati živahno življenje v volških pristaniščih in veliko število parahodov in raznovrstnih ladij, posebno pa sam Nižnij. Njegovi »Djatlavy gory« še nas nekaj časa spremljajo in ne dolgo potem za Makarjevim in Isadi začenjajo se rasprostranjati drugi holmi »Fadêevy gory«. Sploh pravi breg Volge je hólmast, semtertja je breg sam visoka stena. Na levem se vam pa predstavljajo v ravnini šúme in lesi, celó pralési, semtertja ali le redko vidimo travnike in polja z velikimi vasmí, v katerih so skromne hišice tudi tukaj tesno jedna poleg druge. Razven lesov se tukaj še nahajajo druga prirodna bogastva. »Fadêjevyy gory« so znane pod imenom »jabločno carstvo«, pri Vasiljsurski pri vtoku Suze v Volgo nahajate se pa »v carstvê sterljadêj« (sterljed = acipenser rutlenus je jako ukusna riba); nižegorodska gubernija spada tudi k črnzemnim in rodi mnogo žita. Vender povsod vidite, da národ tukaj le ni bogat, nasprotno ubog. Prihajajo vam cele kopice delavcev na parohode, ki si gredó kruha iskat kakor kósci in žanjice. To podobo še potem večkrat vidite; na tisoče vrst brodijo vam Rusi, Čeremisi in Čuvaši, katerih je težko razločevati, le Tatare hipno spoznate po njih vijoličastih kapicah in britih glavah. Kakor v časnikih večkrat čitam, potujejo mnogi »na avos« si zaslužka iskat in pridejo večkrat v kraje, kjer niso potrebni, v drugih pa jih zopet za strašne cene ni dobiti. V novejšem času se je v nekaterih zemstvih izprožila misel, to gibanje po mogočnosti regulirati, kar vender v dóbi telegrafa ni takó težko. Letos sem čital že semtertja telegrame v časnikih: nam je toliko in toliko delavcev nujno treba.

Ti delavci se ne vozijo po naznačeni ceni v tretjem razredu. Že prej se pogodijo z uradnikom na postaji za dosti znižano ceno,

ali pa se celó trgajo z »batjuško« kapitanom; ta jim precéj ustopi, saj kakor mi objasnjuje, »živi tovar« še je zmerom najboljši, kajti zánj ne treba skrbeti, on se sam nalaga in odlaga. Na vsakem parohodu se najdejo celó taki, ki ničesa ne plačajo. Če jih zapazijo, posadé jih na prvi postaji na suho, kjer čakajo drugega parohoda z enakim uspehom, ker za vzetje na njih ničesar ni.

Ubožnost opazujete na postajah in po poti. Na levem bregu vidite Makarijev, kjer je bila pred preseljenjem v Nižnij »makarijevska jarmarka«. Monastyr (samostan) je docela ubožal, ima že zeló malo menihov, ker »kto pojdet v bédnyj monastyr«. Na njegovi véliki cerkvi se je srednja od 5 glav (kúpolj) že zvalila. Na prvem brégu Volge na rečici Svijagi vidite lepo razpoloženo mestece Svijažski, ki ima zgodovinsko važnost, ker je služilo dolgo kakor prednja postaja Rusov pred vzetjem Kazani. Kupec, ki se z menoj pelja, ne mi more zadosti dopovedati, kakšno ubožnost je tam videl, kakó so cerkve zanemarjene, kakó žalosten je bil tam praznik »Kreščenja« (sv. Treh kraljev, kadar se voda v reki blagoslavlja) in mož, ki je sam kakor navadni ruski kupec oblečen ne posebno ukusno in čisto, pripoveduje vam, da tam skoro ni človeka, ki bi imel pošteno obleko »kak my«.

Za Vasiljurskom, na polovini pota proti Kazani, začenja se zemlja Čuvašev in Čeremisov. Noč je in misel, da se nahajate blizu na pol pogankega finskega plemena, h kateremu spadajo Čeremisi na obeh bregih Volge, in celó paganskih Tatarom sorodnih Čuvašev, poklonikov šamanstva, stresa nam nekoliko ude. Nehoté pogledate na zemljovid svojega »Frum-a« (jako razširjen ukazatelj železnih in drugih potov), na katerih geografskih stopinjah se nahajate, ali ne najdete jih tam in prepričate se le, da ste še vendar daleč v Evropi. Predstavlja se vam ruska zgodovina in če jo znate, nekoliko razumete, zakaj ruska cerkev ni med njimi razširila luči krščanstva, ko že vendar ruska država četrto stoletje tukaj gospodari. Ali ruska cerkev ima samó jednega sv. Štefana Permskega, ki je bil Zynjanom to, kar sta Slovanom bila Ciril in Metod. Kakó hočete zahtevati pridigo in krščanski nauk za Čuvaše, ko jih ruski národ sam le redko ali nikoli ne sliši! Kakó se naj Čuvaš odreče svojim »bogom«, ko se njegov sosedni prosti ruski národ klanja ikonam »kak idolu«, kakor mi je nekoč prav resnično opazil sin ruskega duhovnika v petrogradskem vseučilišči. Večúrno nejasno petje na nerazumnem jeziku, odpuščanje ali vsaj olajšanje davkov in drugih dolžnostij na račun nevérnih so-bratov, kakor se je praktikovalo v preteklem in našem stoletji sem-tertja, in jednaki posvetni pomočki so imeli le ta uspeh, da so činov-

niki lahko poročali: »Toliko in toliko stotin ali celó tisoč se je krstilo«, sevêda samó oficijalno.

Če se med poganskimi Čuvaši vozite in znate, da pri Čeremisih in drugih tudi bolj ali menj le oficijalno krščenih inorodcih proti vzhodu vlada táko dvovérje, da se poleg krščanske cerkve nahaja tudi oltar, kjer nadaljujejo poganske svoje navade, da obdržujejo mrtveca po mnogo dnij v hiši in izpolnjujejo nad njim vse poganske obrede, tedaj vam prihajajo razne misli o tem, da ima Rusija v proračunu ministerstva notranjih del za l. 1888. naznačenih 400.000 rubljev »dlja razprostranjenja pravoslavija v zapadnom krajê«: evropska država na konci 19. stoletja nima važnejših nalog od preobračanja kristjanov v kristjane!

Sicer pa rad priznavam, da sem po tem v Kazani vender našel rusko izdanje »misijonerskega občestva« (beseda »misijoner« je zopet poučna), v katerem se opisuje vera še ajdovskih Čeremisov in tudi jezik; po takem se vender zopet delajo priprave k razgnanju temê. Čas je že! Pri Čuvaših se pa tu še leto za letom prinašajo velike žrtve bogovom. Če n. pr. kdo zbolí, obljubi kuro, petelína, tele, celó kravo ali konja. Na določen čas v letu se zberejo vsi v lesu in navadno poleg velikih skal. Kúretina in drugi drobiž se meče v ogenj; krave in konje pa Čuvaši zabadajo samí, da so od tega krvavi, in potem jih mečejo čez skale, takó da razne zverí tudi dobé svoj kos. Karakteristično črto o teh žrtvah mi je pripovedoval v Moskvi Čeh saksonskih prednikov, imeniten arhitekt, ki že živi skoro trideset let na Ruskem in je po njem mnogo potoval. Lesi, v katerih se žrtve prinašajo, so navadno državni »uděly« (domene) in takó kupujejo Čuvaši dotično veliko mesto in drva za 500 — 1000 rubljev od — države. Fiskus ima povsod poseben želodec in lahko prebavlja to, kar se drugače prepoveduje.

Pripovedovalo se mi je tudi v Kazani, da za Čuvaša ni ničesar hujšega na svetu nego imeti delo s činovnikom, in bili so še pri zdanjem pokolenji slučajji, ko se je Čuvaš Čuvašu maščeval s tem, da se je v njegovem dômu — obésil in prinesel takó sovražniku svojemu »suchuju bėdu« t. j. činovniško komisijo! Iz tega lahko razvidite, na kaki stopinji razvitja je še ta národ! Živí ljudstvo v »kurnih izbah« (= dimnatih hišah), sicer tudi mnogi Vélikorusi takó živé, kjer ni pečí in ne dimnika, namesto ôken se nahajajo male luknje. Pripovedujejo se o Čuvaših in Čeremisih tudi razne anekdote, karakteristična je n. pr. tá-le: Krščen Čeremis je prišel k svečeniku: »Batjuška, pojdi mi sina

krstit!« — »Je li daleč do tebe?« — »Ni treba k meni, on je z menoj prijezdil, zunaj na konji sedi.«

Na spomin iz »čuvaškega carstva« morete si kupiti v Kozmodamjansku na postaji gorjačo (»dubina«) ali palico z raznimi čudnimi človeškimi in živinskimi glavami.

O poti samem moram še omeniti, da imate posebno nad Nižnim in ustjem Kame priliko seznaniti se z ovirami, katere parobrodstvo nahaja celo na takó ogrómní reki. Na omenjenem prostranstvu štejejo 34 »perekatov«, 24 »perevalov« in mnogo meljij, (r. mëlj pomenja nanos v strugi). Kapitan mi objasnjuje, da Volga sploh z vsakim letom bolj in bolj »melêjet«, po njegovem mnenji posebno zaradi pokončanja lesov na gorenji Volgi. Volga zaradi tega neizmerno izmenjava svojo strugo; jeden kapitan mi je na poznejšem póti pripovedoval, da na zemljevidu iz začetka 60 let Volge na mnogih mestih ne more spoznati. Vlada in parohodna društva napenjajo vse sile, da bi kolikor mogoče zabranili nanose in kar najhitreje vsaj na vse premene opozorili. Ministerstvo potov ima na Volgi svojo administracijo. Na mnogih mestih se globočina vsak dan méri in signalne sohe, po noči osvetljene, kažejo, h kateremu brégu naj se obrača parohod. Kapitani na parahodih so navadno bivši oficirji ruske mornarice, ne posebno dobro plačevani; mašiniisti so navadno tujci, posebno Nemci; locmani in drugi služabniki se nabirajo sosebno iz »sela« (vas s cerkvijo) Rabotki pod Nižnim. Ko sem poslednjih vprašal, kaj po zimi delajo, zvédel sem, da »vár'jejo le dóm in bábo«, ker dela nimajo nikakega, kakor v mnogih drugih krajih. Sevêda to ni povsod takó. Kupec iz nižegorovdske gubernije mi objasnjuje, da v njegovem selu z otroki vred vsi prebivalci izgotavljajo po zimi marsikaj; jednako mi govori ruski kupec s Kavkaza.

Predstavim vam še ta sopotnika. Kavkazec je naslednik preseeljencev iz sedanje Rusije, ki so pošto vozili v spremstvu kazakov, ko še Kavkaz ni bil ruski. Mož je že popolnoma južán: ognjevit, visok in bolj suh, govori hitro in dela ostre opazke o debelosti, rahlosti in nepodviznosti svojih rojakov severnih. Vsa ta svojstva ima Nižegorodec, ki me je jako zanimal s svojimi vprašanji, kakó pri nas národ živi, in s svojimi mnenji o raznih dnevnih vprašanjih. Prosta ali jako bistrourmna njegova glava, ki ne pozna teorij o svobodni trgovini ali o brambenih carinah, razsoja n. pr. takó: prej so naši ljudje navadno kupovali tuje izdelke, ker so zmerom bili boljši in tudi po nižji ceni. Zdaj hoêejo, naj kupujemo ruske. Dobro! »Davajte russkie tovary no ne naduvajte, ne obmanivajte pri etom.« O ruskih

tehnikih mi je začel popolnoma takó pripovedovati, kakor góri omenjeni inšpektor. »V našem kraji se mnogo kóž prigotavlja. Od ostankov se varí »klej« (»kelje«). Naš vélikoposestnik grof Š. hotel je klejovarjenje povzdigniti in je postavil fabriko. Dobil je mladega tehnika iz Moskve, ali delo ni šló. Poklicali so nekega moskovskega profesorja kemije, zopet brez uspeha. Klej ni bil pravi in pokazalo se je celó, da ga toliko stojí tri rublje, kar ga mali obrtníki pripravljajo za 50 kopejek. Po dolgem času je grof vse popustil, izgubivši nekoliko desetín tisoč. Naši tehniki se v šolah ničémur ne učé, kakó se vzeti za kako delo. Zdaj je jeden iz našega kraja šel v tehnični ustav v Rigi (nemški), tam jih baje bolje učé.« — Iz drugih razgovorov zapišem vam še naslednjega: »Pri nas hočejo tudi mali obrt povzdigniti in priredili so v Nižnem »výstavku kustárníkov«. In kdo je dobil prvo premijo? Zeveke (posestnik mnogih velíkih parohodov!) Kaki mali obrtník je on? Ali on — »chitryj (zviti) Nemec« sem si jaz mislil — prirejal je obede, podarjal šampanjca, nazval nov parohod z imenom navzočne vélike kneginje, »i ustraíval od inákih čertěj« (»zganjal jednake vragolije«). — Da taki čisti Rus, ki gotovo ni od »liberalov« pokvarjen, ker še gladko ne číta, kakor sem se prepričal, ko je prebiral mojega »putevodítelja«, takó samostalno sodí, me je kar iznenadilo; káj takega iz ust ruskega kupca nisem pričakoval, ker teorije »istínnó russkich« in »slavjanofilov«, da ruski národ le zorí za »samoderžavíje«, da za javno življenje in svobodo nima nikakega pojma, takó mnogokrat slišíte, in jih berete (o praktiki že ne govorim), da jim napósled sami verjamate. Dajte takemu národu tudi nekoliko besede o njegovih stvaréh, razvijajte prirojene njegove sile in potem bode Rusija káj družega, nego je danes. Izučujte tudi ta národ in ne lažite nam, da on sam hoče biti večén rób, za katerega smé misliti samó peščíca najsebičnejših činovníkov.

Hólmasti pravi breg se ponižuje, odkriva se nam razgled na Kazan. Prekrasen dan je in že visoko solnce osvetljuje čarobno raznobarvne strehe, zvonike in — minarete. Vender ne pripeljajo nas nanagloma v prístanišče; pred Kazanjo je namreč jedna iz štirih volških postaj, kjer se parohodí krmijo z ostanki »nefti« (nafta). Zanimivo je tudi to si ogledati, kakó se za kakih 15 minut ogromni parohod preskrbí z zelenkastočrno gosto tekočino, s katero se kuri zdaj že večina volških parohodov. Začelo se je to kurjenje šele pred desetimi leti. Do najnovejšega časa in še dandanes se je kurilo na mnogih parohodih le z drvi. V Rusiji je še bogastvo lesov, ali ne povsod, takó da je letos že tudi bil izdan zakon proti iztrebljevanju. Železnicam se že

zadnja leta niso dajale koncesije, ako se niso obvezale kuriti z ogljem. Vender še dandanes celó na takih progah, kakor med Varšavo in Moskvo, Moskvo in Petrogradom kurijo le z drvi. In kaže se, da na nekaterih železnicah oglje nikoli ne bode v rabi, ampak od drv se preide naravnost k nafti, ki se že tudi na nekaterih železnicah in na mnogih fabrikah rabi. Bogastvo izvirnikov v Baku in sploh na Kaspijskem morji vse to dovoljuje. Po Volgi in Kaspijskem morji se premika že mnogo posebno prigrtovljenih parohodov, ki le nafto prevažajo, in razni kapitalisti (sevéda tujci, brez teh se na Ruskem nič ne zgodi) prosijo že dovoljenja, da bi napravili »neftoprovod« naravnost iz Baku čez Kavkaz v Batum na Črnem morji.

(Dalje prihodnjič.)

O menjavi toplíne v Ljubljani.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Dalje.)

animive posledice razkrije preiskava toplínske izpremenljivosti z druge strani nadaljevana. Nestanovitnost vremena, torej tudi toplíne, znamenitega činitelja njegovega, prešla je v pregovor; različni vremenski značaji se vrsté na videz popolnoma brezpravilno in čisto slučajno. Ali dosedanja naša preiskava nas je iznenadila z nasprotnimi posledicami. Velikost izprememb povprek in na drobno njih pogostost v obče in pozitivnih ter negativnih posebej, verjetnost izprememb sploh in preobratov toplínskih — to vse so za vsak kraj določene in matematiško izrazni prirodnini pojavi; vsak izmed njih ima določen letni tir ter doseže svoj čas najvišino in se potem pomika proti najmanjšini, ali naravnost ali pa ima tir razven teh glavnih obratišč še taka druge vrste; vsi omenjeni znaki izpremenljivosti so vzajemni in že kratka dóba zadoščuje, da izloči pre-mnoge motnje, ki zakrivajo zakonitosti. Dejanske razmere, napisane o večletnih opazovanjih, budé slutnjo, da se raznovrstni činitelji dogodkov v atmosferi v svoji vzajemnosti sedaj seštevajo in kopičijo, sedaj pojemajo ali vzajemno slabé kakor v interferenci različnih valovánj. A mi moremo le uspeh tega sodelovanja v številih izraziti, tudi poznamo pojedine činitelje, toda v številih jih zabeležiti, kakor se v fiziki beležijo prirodnine prikazni, to je dandanes še nemogoče.

Vrsté se li segrévanja in ohlajévanja in njih trpež tudi po neznanem zakonu, ali jih vlada čisti slučaj, kakor kaže videz?

Ker moramo delovanje slučaja zarad čudovitih uspehov novejšé matematike podrežati računu, vprašamo: Jedni ali večjim pozitivnim toplínskimi izpremembam nasledujejo 1, 2, 3, . . . nasprotné, potem zopet pozitivne itd. Je li pa res skupkov po 1, 2, 3, . . . segrevajočih ali ohlajajočih se dnij v preiskavani desetletni dôbi toliko, kolikor bi jih prozvedel slučaj, ali ne? V tem zmislu se je podvrglo vsch 3653 toplínskimi izprememb račun.

Pokazalo se je, da bi bil tačas napravil slučaj 1804 takih skupkov, v istini pa jih je bilo le 1558. Verjetnost, da se segrévanje presuče v ohlajenje in nasprotno, je 0,44, da traja dalje pa 0,56. To jasno kaže, da imajo toplínske izpremembe od dné do dné nagon, obdržati se vsakokrat delj časa kakor bi določil slučaj. Kajti, ako bi izpremembam vladal slučaj, bila bi verjetnost menjave 0,50, večja nego je v resnici.

Za nadrobno primerjavo dejanske izpremenljivosti slučajno je desetletna dôba opazovanj še prekratka. Zatorej uporabimo 35letno dôbo: odkar se je počelo v Ljubljani opazovati na podlagi znanstvenih zahtev (l. 1851.) pa do konca l. 1885. Da se pa številsko gradivo ni prejako nakopičilo, nisem preiskoval izpremembe toplíne od dné do dné, nego od petdnévja do petdnévja. Zató je vsaka izprememba razdeljena enakomerno na pet dnij in v veljavo stopajo le izpremembe, ki so prav jake ali pa se zapored ponavljajo in takó dobé večino nad nasprotnimi istega petdnévja.

Zavoljo te naredbe in toliko podaljšane dôbe, ki se v poštevjemlje, smemo pričakovati, da se markantno pokaže razlika med slučajno razdelitvijo toplínskimi izpremeni in dejansko, ako to vladajo posebni zakoni različni od slučaja. Zajedno sem postavil nepravilno valovanje toplejših in hladnejših petdnévij v ozir z osnovnim (normalnim) tirom toplínskimi takó, da se je pokazalo, katera petdnévja so bila pretopla, katera prehladna. Štel sem jih potem ne gledé na velikost presežkov ali nedostatkov toplínskimi in njih nepravilno rast. Na ta način pa smo se od prvotnega, naravnost realnejšega vprašanja (kakó se vrsté segrévanja in ohlajenja od dné do dné) — oddaljili in prestopili na nekako teoretičnejše vprašanje: kakó se vrsté nadnormalno in podnormalno topla petdnévja? Naš namen se bode zarad tega le uspešneje dosegel. Posledice preiskave javlja nastopni pregled v najkrajši obliki.

XIX.

Razvrstitev pod- in nadnormalnih petdnévij v dóbi
od l. 1851.—1885.

Leto.

Trpež skupkov.	Število skupkov	
Petdnévja	slučajno	opazovano
1	688	283
2	340	161
3	168	136
4	86	71
5	44	53
6	22	43
7	10	27
8	5	21
9	2	12
10	1	11
11	—	3
12	—	5
13	—	3
14	—	9
15	1	0
16	—	1
17	—	0
18	—	0
19	—	0
20	—	0
21	—	2
Skupaj:	1366	841

Slučaj bi bil napravil v vseh 35 letih (2555 petdnévij) 688 po-jedinih ali pretoplih petdnévij, 340krat po dve, 168krat po tri, 86krat po štiri taka petdnévja itd., kakor navaja pregled. V resnici pa je bilo 283 po-jedinih nenormalnih petdnévij, 161 skupin po dve, 136 po tri, 71 po štiri petdnévja itd. kakor kaže sosedna kolona istega pre-gleda. Ako primerjamo števila obeh kolon, razvidimo takoj, da je v resnici kratkih skupkov menj, kakor zahteva slučaj, daljših pa več.

Najdaljša slučajna skupina bi bila obsegala 10 petdnévij, v istini je takih bilo 11, in celo 23 je še daljših nasproti 1 slučajni! In to velja o vseh letnih dóbah; dotična števila za zimo, pomlád, poletje in jesen javlja omenjene razprave »O toplínskíh razmerah Zagreba in Ljubljane« pregled XXII. Odtodi smo posneli górenji pregled.

Jednake posledice so objavile preiskave o izpremenljivosti toplíne in drugih klimatnih činiteljev (od dné do dné, od petdnévja do pet-dnévja) v Bruslji, Parizu, Derptu, Vladimíru, Harkovu, Vratislavi, Ja-

kutsku, Barnavlu, Oranži (ob Roni) in v Nikolezih (v Siciliji). Zató je smeti v obče izreči: Toplinske in sploh vremenske izpremembe se ne vršé po zakonih slučajskih, nego nagibljejo ustanoviti se vsakokrat za delj časa nego bi določil slučaj.

Zatorej je verjetnost, da se menjata pretoplo in prehladno petdnévje v posameznih letnih dobah in povprek na leto v Ljubljani ta-le:

XX.

Zima.	Pomlad.	Poletje.	Jesen.	Leto.
0'26	0'33	0'35	0'30	0'31

Ako bi se izpremembe vršile slučajno, bila bi verjetnost 0'50, mnogo večja, nego je. Prej smo našli kot verjetnost toplinskih preobratov od dné do dné 0'44; ako je pa vse petdnévje bilo pretoplo ali prehladno (v primeri z osnovo), tedaj je verjetnost preobrata le 0'31, torej dosti manjša, verjetnost, da takó še ostane dosti večja. Toplinski značaj se najstanovitneje obdržuje po zimi (verjet. spr. 0'26), najmenj v poletji (verjet. spr. 0'35), jesen posrednje, pomlad se bolj bliža poletju v tem pogledu. Po zimi je sméti staviti 4 proti 1, da, ako je vse petdnévje bilo pretoplo ali prehladno, takó tudi ostane prihodnje.

Kakor je verjetnost izpremembe posled petih dnij manjša nego od dné do dné, takó je tudi verjetnost izpremembe posled 1, 2, 3, 4 . . . petdnévij vedno manjša, dasi le polagoma. To kaže nastopni pregled, kjer smo Ljubljani pridružili Pariz in Vratislavo (poleg W. Köppena, s 73letnega opazovanja).

XXI.

Verjetnost izpremembe

posled	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	petdnévij
Ljubljana	0'34	'29	'34	'27	'28	'31	'28	'31	'28	'32	
Pariz	'39	'36	'36	'33	'35	'29	'24	'34	'26	'31	
Vratislav	'33	'31	'30	'30	'29	'27	'28	'27	'29	'19	

»Verjetnost, da se toplinski in sploh vremenski značaj izpreminja, je torej v obče tem manjša, čim delj je že trajal. Navadno upajo ljudje, da se vreme kmalu izpremeni, ako je že delj časa bilo lepo ali slabo. A to upanje ni upravičeno; nasprotno; vreme pridrží tem delj svoj značaj, čim delj ga je kazalo. Vender je verjetnost, da nastopi zelo dolgotrajna dôba jednakega vremena, jako mala.«

Upanje, da se toplinski značaj bistveno izpremeni posled 40 – 50 dnij je še vedno 0'30, to se pravi izmed 100 potov takega slučaja je 30krat pričakovati izpremembe.

Razvrstitev pod- in nadnormalnih petdnévij kaže, da tudi toplinski značaj dób nad 6 petdnévij torej mesecev in slučajev. Topline nagib ohraniti svoj značaj, velja celó za mesece. Ako je torej katerikoli mesec pretopel ali prehladen (nasproti normalnemu znesku), verjetno je, da ostane tudi naslednji pretopel ali prehladen. Zanimivo je, zvédeti, kolika je verjetnost za vsak mesec, da se naslednji razlikuje v njegovem zmislu nasproti mnogoletnemu povprečku toplinskemu. Za toliko nadrobno preiskavo je 35letna dóba opazovanj še prekratka. Da bi se to vprašanje z dovoljno točnostjo rešilo, strnil je Vladimir Köppen najdaljše vrste toplinskih opazovanj nekih mest evropskih, skupaj 1231 let obsezajočih, in našel je to-le:

XXII.

Verjetnost,

da se bode prihodnji mesec razlikoval od mnogoletnega povprečka v nasprotnem zmislu kakor tekoči mesec.

	Dec.	Jan.	Feb.	mc.	ap.	mj.	ju.	jl.	ag.	spt.	okt.	novb.
Evropa	0'426	'431	'371	'381	'453	'439	'367	'365	'418	'416	'465	'417

Toplina in ž njo vreme sploh ima zatorej v obče mnogo manjšo izpremenljivost, kakor bi bila slučajna (0'500); toda vse leto ni jednaka. Izpremenljivost ima v letu dve najvišini, aprila in oktobra meseca; ako je izmed njiju jeden pretopel ali prehladen, tedaj je najverjetneje, da bode majnik oziroma november nasprotno prehladen ali pretopel. Izpremenljivost ima tudi dve najmanjšini, februarja in julija meseca, torej v zgodnji pomladi in v sredini poletja. Takrat je verjetnost največja, da bode naslednji mesec pretopel ali prehladen, ako je februarij oziroma julij pretopel ali prehladen. Skoro 2 proti 1 je sméti staviti, da bode takó.

Prav take razmere o izpremenljivosti in stanovitnosti kakor toplina imajo ostali vremenski činitelji: zračni tlak, veter, množina dežja, število deževnih dni, pooblačenost nebá. Na to lahko spoznamo, kakó je nastala vera, da nekateri dnevi v leti določujejo vreme v tem zmislu, da se bode obdržalo, kakeršno je dotični dan, več ali menj naslednjih dni (40 mučnikov, sv. Medard).

»Ljudstvo je na podlagi dasi netočnega opazovanja spoznalo, da je vreme ob nekaterih oddelkih leta menj izpremenljivo kakor v drugih, in da ima ob ónih časih nagon obdržati se, celó če je nenavadnega značaja. Takih dób je v resnici dvoje: zgodnja pomlad, sreda poletja. To spoznanje je národ takorekoč pripel na godove ne-

katerih svetnikov in je potem dostikrat krivo rabi; kajti kakor smo videli, smeti je ob gotovih dôbah pač z vremenskega značaja daljšega časa (meseca) sklepati na bližnjo prihodnost, ne pa s pojedinega dné.

Opozoriti moramo, da navedena števila o verjetnosti toplínskega značaja prihodnjega meseca nikakor ne naznanjajo gotovosti, dasi števila kažejo navidezno, ali v svojih pravih vzrokih nespoznano pravilnost in zakonitost.

Preiskovali so takisto, ako letne dôbe tudi vplivajo náse na takšen način kakor meseci. Takó je Hann povprečne toplíne letnih dôb izmed 100 let 1775—1874 primerjal med seboj in našel take posledice, kakor drugi z zapisovanj raznih mest.

Ako je katerakoli letna dôba izdatno pretopla ali prehladna (nad 1°C), tedaj je verjetnost večja, da bode naslednja letna dôba tudi pretopla oziroma prehladna, kakor pa nasprotno.

Ta stanovitnost je najslabša ob prehodu zime na pomlad. Spomina vredno je, da je za zeló mrzlo ali zeló toplo zimo prišlo jednako poletje v 70% takih slučajev, (med 10 7krat). Od poletja pa se more le z manjšo verjetnostjo sklepati na zimo. Z veliko verjetnostjo (0.76) je smeti sklepati, da bode jesen pretopla ali prehladna, ako je poletje pretoplo ali prehladno.

Ta spoznanja so spomina vredna zlasti zató, ker imajo ljudje največ predsodek, da se mora izredni značaj katerekoli letne dôbe z nasprotnim naslednje uravnati, in torej sklepajo z mrzle zime na toplo poletje itd.

Hellmann je s 130letnih opazovanj našel v Berolinu te-le vzajemnosti:

Zmerno mili zimi nasleduje najverjetnejše hladno poletje,	
zeló » » » » toplo »	
zmerno toplemu poletju » » zmerno mila zima;	
zeló » » » » mrzla »	
zmerno mrzli zimi » » hladno poletje,	
zeló » » » » zeló » »	

Poletje se tukaj imenuje »zmerno toplo« in »zeló toplo«, ako so meseci junij, julij, avgust in september skupaj normalno toplíno presezali za $0-3.5^{\circ}$, oziroma za $3.6-7^{\circ}$; zima se imenuje »zmerno mrzla«, ako je dotična vsota razlik mesecev decembra, januarja in februarja bila med 0 in -6° , »zeló mrzla« ako je vsota presezala -6° .

Hellmann je tudi našel, da imajo topla poletja nagib nastopati zaporedoma, menj določen je isti pri zimah. Konec prihodnjič.)

Nekaj o novem „svetovnem“ jeziku.

Spisal Jožef Rakež.¹⁾

I.

Móda, ljubljeno gojenče slučaja, tiranizuje vesoljno človeštvo. Vsako stoletje ima svoje mode, ki se vzdržujejo nekaj časa in zopet izginejo, ne zapustivši drugih nasledkov nego poravnega smehljaja, ki igra potomcem okrog usten, kadar se spominjajo nánje. Nekatere izmed teh mód pa se vzdržujejo dolgo časa, dá, po vsa stoletja. Spómnimo se samó astrologije, ki je iz konstelacije nebeskih zvezd prerokovala bodočnost in sleharnega človeka usodo, ali pa alhimije, ki je učila, kakó se iz navadnih snovij kuje zlató itd. Pred štiridesetimi leti je še vsa Evropa strastno premikala mize, a pozneje se je iz tega premikanja izcimil spiritizem, ki je dolgo časa ponosno nosil ošabno svojo glavó. Ni najmanjša zasluga pokojnega našega cesarjeviča Rudolfa, da nam je to sleparijo odkril in pokazal v vsi svoji drzni nagóti.

Take misli so se porajale v duši naši, ko smo v zadnjem času vedno pogosteje čuli govoriti o volapükizmu, menéč v svoji preprostosti: saj so ti — izmi itak vsi jednaki.

Naš vek, ki poraja toliko novih izumov, podaril nam je pred blizu desetimi leti nov, umetalno sestavljen jezik, ki je pod imenom »Volapük« kmalu zaslúl po vsem omikanem svetu. Stvaritelj tega jezika je nemški župnik Schleyer. Živa človeška domišljija nam je ustvarila že pred njim dosti enakih poskusov in Volapük menda tudi ne bode zadnji svoje vrste. Takim prikaznim se nam ni smeti čuditi, kajti dandanes živí mnogo ljudij na naši zemlji, ki iz dolgega časa ne vedó kaj delati. Take baže ljudém je Volapük posebno dobro dôšel. Ako imajo lovci, pohajači in tatovi svoj pristni jezik, zakaj bi si takega veselja ne privoščili tudi volapükisti?

Habeant sibi! Takó smo si mislili spočetka, ko smo prvokrat čitali po časnikih o tem novopečenem jeziku. Ali šum in reklama za »Volapük« nam vsak dan glasneje bije na uhó. Število njegovih privrencev rase od dné do dné. Ako smemo verjeti gorostasni reklamí, priseglo jih je že nad 500.000 na to novo evangelje. Povsod se usta navljajo klubi, v katerih se Volapük sistematično neguje, izdajajo se

¹⁾ Predavanje v seji akad. društva »Triglave« v Gradci.

časniki, pisani v tem jeziku, dà! čuli smo že, da so nekatera železniška ravateljstva zapovedala uradnikom svojim, naj se učé »Volapüku«, in da je visôko c. kr. ministerstvo za uk in bogočastje dovolilo, da se na visokih šolah dunajskih ta jezik poučuje v brezplačnih kurzihi.

Goreči njegovi privrženci mu pripisujejo ne samó eminentno praktično in znanstveno važnost, ampak proglašajo ga brez šale za bodoči svetovni jezik. (To nam že priča ime »Volapük« = svetovni jezik.) Po njih mnenji bližajo se óni zlati časi, ko bode vse človeštvo zopet golčálo v jedni sámi govorici. Na tak navidezno preprost način bi rešili volapükisti véliko vprašanje o národnostih, ki je v sedanjem času porodilo toliko prepírov in homatij ter našemu veku dalo značajno lice.

Opravičili smo se torej po mislih svojih dovolj, ako poskusimo v nastopnih vrstah tudi slovensko občinstvo vsaj nekoliko seznaniti s tem jezikom, kateri že po dovršeni svoji sestavi zaslužuje, da ga malo natančneje pregledamo. Končno nam bodi še dovoljeno pretresovati vážno vprašanje: je li v obče mogoče, da se Volapük kdáj dvigne na prestol svetovnega jezika ali ne? — V to zvrho bodemo v prvi vrsti navêli prednosti in vrline novega jezika, kakor ga nam slikajo njegovi obožavatelji in napósled njegove nedostatnosti, vse ovire in zapreke, ki po mnenji jezikoslovcev ne dopuščajo, da se ta jezik kdáj oživotvori v širšem krogu. Doslé je sevêda kolikor toliko samó na popirji!

II.

Najprej je treba, da podamo kratek načrt¹⁾ o sestavi »Volapüka«.

Schleyer je sestavljajoč slovnico svojo skrbno gledal na to, da se izôgne vsaki nejasnosti in dvoumnosti besed v raznih slovniških oblikah. Njegova slovnica nima nikakih izjem od glavnega pravila, katerih skoro v vsakem drugem jeziku kar mrgolí. Volapük je fonetičen jezik »par excellence«. On nima nobenih mrtvih črk. Vsaka črka, vsaka beseda se takó izgovarja, kakor je pisana. Naglás je vedno na zadnjem zlogu besede. V vseh teh ozirih je nam Volapük gotovo nedosežen vzor pravilnosti, predmet upravičenega hrepenenja za vsakega učenca, ki se učí tujemu jeziku.

Deklinacija je preprosta. Schleyer ima samó 3 sklone: genetiv, dativ in akkusativ, katere označuje s priponami —a, —e, —i,

vol (svet), vola, vole, voli.

Množini daje pripono —s

pük (jezik), püks, pükas, pükes, pükis.

¹⁾ Dr. Obhlidal Unterrichtsbriefe zur Erlernung des Volapük. 4. Aufl. Wien 1887.

Volapük nima člena nī spola. Ako je pa treba naznačiti prirodni spol, predstavi se dotični besedi končnica ji— ali of— za ženski, os— za srednji spol.

Med ji— in of— je nastopna razlika:

tidel (učitelj) — ji—tidel (soproga učiteljeva)
of—tidel (učiteljica).

Pridevniki se izvajajo iz samostavnikov s končnico —ik, n. pr.:

gud (dobrota), gudik (dober),

komparativu daje pripono —um, superlativu —ün

gudikum (boljši), gudikün (najboljši).

Osebnā zaimena se izražajo s slōvi:

ob (jaz), ol (ti), om (on), of (ona), os (ono),

v množini s pripono —s: obs (mi), ols (vi) itd.

Številke si je izmislil Schleyer takó-le:

bal 1, tel 2, kil 3, fol 4, lul 5, mäl 6, vel 7, jöl 8, zül 9,
bals 10 je po obliki množina od bal (jeden); tels 20 itd., tum (100)
je skrajšano iz lat. cen-tum.

Glagol se izvaja iz samostavnika, kateremu se pritaknejo osebni zainki kot pripone:

löf (ljubezen), sedanjik löfob (ljubim), löfol (ljubiš),
löfom (on ljubi), löfof (ona ljubi),
löfos (ono ljubi), löfobs (ljubimo) itd.

Imperfekt se dela s predpono ä—:

klöd (vera), äklödob (credebam),
äklödol (credebas) itd.

Pretekli čas s predpono e—:

stim (čast), estimom (on je častil),

—i znači predpretekli, —o bodoči, —u preteklobodoči čas.

Trpno obliko izraža predpona pa za sedanjī, pä za polupretekli, pe za pretekli čas itd. (pa—, pä—, pe—, pi—, po—, pu—).

Konjunktiv ima pripono —la:

löfob la (amem), mekom-la (faciat).

Velewnik ima pripono —öd:

gololöd (idi), penolsöd (pišite).

Nedoločnik se napravi s pripono —ön:

linön (piti), pükön (govoriti).

Nedoločnikom ostalih časov se dodā še dotična predpona.

Volapük ima tudi aorist ali durativ v tvorni in trpni obliki in sicer za vse čase. Mimo teh različnih oblik ima še množino deležnikov supinov, gerundivov itd.

Pridevniki in številniki stojé vedno za samostavniki; fat gudid (dobri oče), son telid (drugi sin), vom kil (tri gospé).

Predlogi se predstavljajo nominativu samostavnikov n. pr.: in gad (v vrtu), plo fat (za očeta); nen dom (brez domu).

Samó na vprašanje: kam? vežejo se s toživnikom: in jol (v šoli) in joli (v šolo).

Volapük ima 27 črk, med njimi 8 samoglasnikov. Pri sestavljanju besed se je Schleyer držal kolikor možno soglasniških skupin, da bi ne bile na kvar blagoglasju ali lahkoči izrekovanja. Takó je n. pr. angl. speak (govoriti) izpremenil v pük, think (misliti) v tik; temu nasproti pa je raztegnil nemški nord v nolüd, laški barba v balib.

Slóva, sestavljena od dveh ali več zlogov, skrčil je pogostoma v jednozložne; angl. garden (vrt) v gad, woman (žena) v wom, latinski peccatum (greh) v pek. — Često odstranjuje samoglasnik v prvem zlogu:

lat. animal (žival) — nim

obligatio (zaveza) — blig.

Da bi onim národom, ki v svojem jeziku nimajo nobenega r, zlasti Kitajcem nekoliko olajšal izgovarjanje Volapüka, zamenil je r pogostoma z l-om, dosledno tedaj, kedar stojí pred r-om še kak drug soglasnik.

N. pr.: angl. near (bližen) — nil

gred (pozdrav) — glid

proof (dokaz) — bluf

Leksikalni del svoje slovnice je sestavil Schleyer večinoma po angleških besedah, ki jih je sevéda skrajšal in izpremenil, kakor se mu je zdelo umestno. To se že razvidi iz góri navédenih primerov.

finish (končati) — fin; dark (tema) — dag.

Mnoge besede so vzete tudi iz drugih jezikov n. pr.:

iz francoskega: ciel (nebó) — sil,

iz nemškega: berg (gora) — bel,

iz latinskega: cumulus (gromada) — kum,

iz grškega: nomos (zakon) — nom.

Izvajanje besed je jako preprosto. Pridevnik se napravi iz samostavnika s pripono --ik:

kop (corpus, teló) — kopik (telesen),

—il znači deminutiv: blod (brat) — blodil (bratec),

—el tvori nomina agentis: bak (peč) — bakel (pek),

—äl tvori nomina abstracta: kap (glava) — kapäl (razum).

Predpona lu— daje besedi slab pomen:

flen (prijatelj) — luflen (slab prijatelj).

III.

Iz tega kratkega in površnega načrta že lahko razvidimo, kakó spretno in kakó preprosto je sestavil Schleyer slovnico svojo. Pripravljal se je, da bi zvršil dano si nalogo, skrbneje in dlje časa, nego katerikoli njegovih prednikov; seznanil se je v to svrhu tudi z značajem nekaterih jezikov, ki ne spadajo k deblu indoevropskemu. Slovnica njegova je sestavljena po jednotni osnovi, od katere nikjer ne odstopa. Stala ga je brez dvojbe baš nemalo časa, a še več truda in mišljenja. Sestava glasov in zlogov je priprosta, zlasti radi tega, ker se je na vso moč izogibal nakopičenju soglasnikov in ker njegov jezik tudi ne pozna diftongov. S tega stališča izgovarjanje res ni težavno. Je li jezik tudi takó blagoglasen, kakor trdijo privrženci njegovi, o tem izpregovorimo pozneje. Vsa sestava je pregledna ter iz učne in mnemonične strani jako ugodna; kajti jezik nima nikakih izjem od slovniških pravil. V tem oziru je vse takó dovršeno, da tudi najhujši nasprotnik ne more tajiti, da je Schleyerjeva slovnica v glavnih svojih potezah jako dosledno sestavljena.

Pripoznati moramo tudi blagi namen stvaritelja, ki je s tem svojim umotvorom hotel koristiti vesoljnemu človeštvu.

Poslušajmo, kakó Schleyer sam sodi o svojem jeziku.

Na strani 22. svoje slovnice (Volapük 3. Aufl. Ueberlingen am Bodensee 1883) pravi: — — — »Volapük se odlikuje s takim bogastvom oblik, kakor nijeden drug jezik na svetu. — — — Kaka ugibčnost in prožnost, kako blagoglasje vlada v svetovnem jeziku!«

Na strani 66.: — — — »Svetovni jezik ima mnogo več deležnikov (participov) nego katerikoli izmed živih in mrtvih jezikov.« — —

Stran 67.: — — — »Ta jezik spaja in združuje v sebi vse krasote in vrline, voljnost in ugibčnost, skratka vse, kar je dobrega in hvalevrednega v drugih jezikih, a zajedno je prost vsake nepravilnosti, pretiranosti, nedoumnosti in nezmisla, ki vladajo v vseh drugih jezikih.« — —

Stran 110.: — — — »Kdor je večč Volapüku, zlahka se priučí vsakemu drugemu, živemu ali mrtvemu jeziku, katerega mu je treba.«

Je li to v istini takó, zasluži Volapük še veliko večje priznanje, nego je je našel doslé. V krogih laikov vzbuja res veliko zanimanje; ali kakó sodijo o njem strokovnjaki-jezikoslovci? Le prav redkokdaj čujemo, da je kje kak učenjak izprožil o njem ugodno besedo. Zgodilo se je to predlanskem v Londonu. V seji tamošnjega filološkega društva je razvijal neki dr. Furnivall mnenje, da bi bil Volapük najsposobnejši za vseobčni znanstveni jezik. Njemu je pred

kratkem pritrdil tudi univ. prof. dr. Schuchardt v Gradci, ki je v svoji brošuri »Auf Anlass des Volapük, Berlin 1888« razodel isto željo, sklicujé se na góri navedene prednosti tega jezika. Od drugod ne čujemo nikjer prijaznega odziva. Kakó si naj tolmačimo to čudno prikazen?

IV. 1)

Večina jezikoslovcev prezira »Volapük« z nekim molčečim zaničevanjem; nekateri izmed njih pa so vročerknejši ter ga pobijajo na vse kriplje, očitajoč mu take nedostatnosti, ki mu naravnost zanikujejo možnost, da bode kdaj svetovni jezik. Bodi nam dovoljeno, da načrtamo njih rezko obsodbo vsaj v glavnih potezah.

Od stvaritelja svetovnega jezika moramo zahtevati, da se vsaj v nekoliko meri seznani z zakladi občega in primerjajočega jezikoslovja. Schleyer pa v istini nima nikakih pravih korenitih lingvističnih predstudies. Radi tega so sklepi in razmotrivanja, ki jih nahajamo v njegovi slovnici, vsa površna in nedopustna, ali pa naravnost napačna. Takó n. pr. imenuje različnost v pravopisu raznih glasov, naslanjajočo se na zgodovinski razvoj jezika »nered in zmešnjavo v jezikih«. Njegovo praktično znanje jezikovo, kakor tudi njegovi pojmi, tičóci se fiziologije raznih zvokov, jako so temni in neznatni; ináče né bi trdil, da slovanski jeziki zvené neprijetno in temno ter ne bi jih v tem oziru primerjal francoskemu in angleškemu jeziku.

Trdèč, da ima Volapük tako izobilje slovniških oblik na razpolaganje kakor nijeden drug jezik, Schleyer ne pozna jezikov kavkaških in uraloaltajskih, niti nima pojma o ogromnem oblikoslovnem bogastvu nekaterih jezikov indijskih in ameriških. V Volapüku se izvaja od vsake besede prilično 700 slovniških oblik. Le-to število je uprav mikroskopično proti velikanskemu bogastvu n. pr. algonkinskega jezika v severni Ameriki, v katerem se od mnogih korenov dá izvajati nad 1.700.000 raznih oblik.

Schleyer pravi, da se je izogibal soglasnikov: r, rr, č, ng, ch, da bi olajšal izgovarjanje Volapüka romanskim národom, in národom vzhodne Azije, dalje pa tudi detetom in starcem! Moral bi vedeti, da je v obče nemogoče sestaviti svetovno abecedo, ki bi vsem národom v jednaki meri ugajala ter se prilegala glasoslovnim svojstvom njih jezikov, kajti ni niti jednega soglasnika, ki bi ga skupno imeli vsi jeziki. Takó n. pr. v nekaterih jezikih ni sledú o soglasnikih r in l

1) Glavne misli v tem poglavju sem posnel večinoma po koreniti razpravi, ki jo je univ. prof. C. Šercl v Odesi priobčil v prvih številkah »Světózora« 1888 pod naslovom: »O významu Volapüka«.

(hererski jezik v Afriki, dakotski v Ameriki). Mnogi jeziki nimajo r (kitajski, mehičanski, Zulu); drugi nimajo l (japonski, Zend, peruanski, hotentotski). Razni jeziki ne poznajo čistih b, d, g v našem zmislu (staroegiptski, kitajski, mehičanski.) Drugim zopet nedostaje ustnikov m, b, p, f (n. pr. huronskemu jeziku); kajti Huronci nikoli ne zapirajo ust, kadar govoré. Za Boga! Kdo bode zatorej sestavil abecedo vsem jezikom jednako ugodno!

Schleyer proglašá svoj jezik najblagoglasnejšim mimo vseh drugih. Blagoglasje je jako témán in časih docela subjektiven pojem. Kateri národ ne zmatra svoje govorice za blagoglasno? Z objektivnega stališča moremo vse, kar se v kateremkoli jeziku izgovarja s čistim národnim naglasom in v značaji dotičnega idioma, z vso pravico imenovati blagoglasno. A jako težko, dà! skoraj nemogoče je, obvarovati se subjektivnih predsodkov, kadar nam je soditi o blagoglasji tujega nam jezika. V tem oziru se bosta težko dva človeka popolnoma strinjala.

In vender napravi Volapük na vsakoga, kdor se je le nekoliko pečal s tujimi jeziki, zlasti pa na primerjajočega jezikoslovca nekov neprijeten, časih celó smešen vtisek. Iz sleharnega stavka nam veje nasproti njegov zgolj mehanični ustroj. Ali se morebiti prilegajo le-ti stavki našemu ušesu?

Kiplad binom bani baneif obik? (Kje je moja britev?)

Nu obi obalibelob. (Jaz se bodem sedaj obril.)

Dlinolöd kelos leklülük! (Pij, kar je čisto!)

Ko din kimik kanob dünon onse? (S čim Vam morem služiti?)

Komu prijajo take glasovne skupine? Taki stavki, katerih ima Volapük v ogromnem izobilji na razpolaganje, so naravnost protivni jezikovnemu čutu sleharnega človeka, ker nimajo niti najmanjšega ritma niti pravega sklada v zvokih.

Iz navedenih primerov je tudi razvidno, kakó dolge in kakó spletene so nekatere slovniške oblike. — Oblikoslovno bogastvo nikakor ni glavni in končni smoter, do katerega hočejo dospeti kulturni jeziki. Schleyer ignorira zgodovinski razvoj vseh živih jezikov, ináče bi moral vedeti, da vsak jezik v svojem razvitju prehaja od zloženih besed do vedno preprostejših. Čimbolj se kak jezik razvija, tem preprostejše in krajše so njegove slovniške oblike. Kulturni národje so potrebovali mnoga tisočletja, da so v neutrudnem duševnem delovanju dospeli do tega cilja. Schleyer pa nam hoče s svojim jezikom, ki ima takó ogromno število zloženih oblik, zopet usiljevati óno zastarelo dóbo, katero so kulturni národje že zdavna prebili.

Ako on misli, da bi se različni naródje v istini mogli in hoteli priučiti Volapüku, nima pojma o velikanskem vplivu, ki ga ima slovnica na jezik. Kajti prava slovnica ima svoje življenje le v jeziku samem. Jezik si je ustvaril slovnico, a ne slovnica jezika. Vsak národ si polagoma in samostalno razvija jezik ter mu po svojem ukusu ustvarja in izpreminja slovniška pravila. — Afrikanski zamorci, odvedeni sužnji v Ameriko, pozabili so polagoma vse besede svoje materinščine in se priučili jeziku svojih gospodarjev. A slovnico svojega idioma so ohranili neporušeno brez izpremembe ter nji prišpodabljali besede tujega jezika. Slovnica Volapüka je torej že sama na sebi največja zapreka, da se tá jezik razširi.

Slovar, ki ga je Schleyer doslé sestavil, šteje nekaj čez 10.000 besed. A on ga namerava še izdatno pomnožiti. Čemu taka množica izrazov? — Svetovni jezik utegne jedino k temu pripomoči, da bi se raznojezični naródje mogli sporazumeti v najnujnejših potrebah. Volapük more biti samó nek surogat, a nikakor se mu ni sméti polastiti pravice in naziva samostalnega jezika s samostalno literaturo. Čemu torej toliko besed? Tisoč bi jih zadoščalo popolnoma. Mnogi jeziki jih nimajo niti primeroma toliko, a vendar ustrezajo vsem potrebam.

V.

Ako bi se tudi Volapük v istini dvignil na prestol svetovnega jezika, ne mogel bi se v tej podobi vzdržavati dolgo časa.

Recimo, da bi vsi naródje soglasno sklenili, da proglasé Volapük za svoj jezik; recimo, da se vsi naródje naučé temu jeziku ter ga ne-gujejo v velikih mednárodnih shodih. Kaj bi se izcimilo iz tega?

Volapük bi se moral čisto dosledno upokóriti ónim zakonom, katerim se morajo uklanjati ostali živi jeziki. V vsakem naródu bi se izpreminjal sčasoma po značaji prejšnjega jezika; v vsakem naródu bi čakal različne izpremembe. Kajti izprememba je neizogibni pogoj vsakega živega jezika. Kakšno lice bi imel Volapük recimo v 50 letih? — Vsak národ bi ga kolikor toliko privadil in pristrojil svojemu izgovarjanju; Angleži bi ga izpremenili po svoji navadi in po svoji skladni razvrstitvi, Kitajci brez dvojbe takisto itd. Vsak národ bode govoril Volapük, kakor njemu ljubo, in imeli bomo toliko raznih razrečij Volapüka, kolikor je samostalnih naródog. Sčasoma bi nastajale te razlike značajnejše in dospeli bi do te stopinje, da bi se naródje zopet ne mogli sporazumeti. — Take nasledke bi moral imeti organični razvoj Volapüka ali pa kateregakoli drugega umetalno ustrojenega jezika.

Svetovni jezik je torej za človeštvo nedosežen ideal. Ako bi bilo sploh mogoče tá ideal uresničiti, ne mogel bi Volapük postati svetovni jezik, ampak samó kak živ, do vrhunca razvit in zeló razširjen jezik, ki je poleg tega tudi v slovniškem oziru kolikor móči preprost. Izmed denasnjih jezikov mogla bi nastopiti kot kandidata za svetovni prestol jedina dva: jezik angleški in kitajski.

Angleški jezik, ki se odlikuje s svojo klasično slovniško preprostoto, ki je od vseh jezikov po zemlji najrazširjenější in ima najznaminitejše slovstvo na svetu. Angleščina se razširja povsod bolj in bolj; govori se v vseh delih svetá; v Angliji, v severni Ameriki, v južni Afriki in Aziji, takisto v Avstraliji je angleški gospodujoči jezik. Mornarji vseh narodov pripoznavajo njegovo važnost ter se mu učé.

Za svetovni jezik še ugodnejši nego angleški, bil bi jezik kitajski. — Mi Evropejci imamo še dandanes dosti zastarelih predsodkov do prebivalcev »osrednje države« in sploh do vsega, kar je kitajskega. A njih jezik poznamo jedva po imeni. Kitajski jezik govori nad 400 milijonov, torej skoro dve petini vsega ljudstva na zemlji. S takó skromnimi in neznatnimi pomočki noben jezik ni dosegel toliko ogromnih uspehov. Kitajski jezik nam je zgovorna priča o dosedaj neobični zavednosti in sposobnosti tega naróda. On nima prave slovnice v našem zmislu, a tudi nikjer sledú o katerikoli nepravilnosti. Kitajski jezik je vzor dovršenega, nad mero preprostega in čistega jezika. Pri čudoviti trdovratnosti, s katero Kitajec povsod goji národnost in govor svoj, pri ogromni plodnosti in ekspansivnosti naróda moremo kitajskemu jeziku prerokovati cvetočo bodočnost.

Prihaja nam končno na misel vprašanje: bi li v istini jeden sam jezik bil dobrodejstvo za vse človeštvo? Tak jezik bi imel brez dvojbe veliko praktično vrednost in važnost; ali duševno življenje in kulturni napredek človeških generacij bi se razvila gotovo počasneje in v slabši meri nego pri različnosti govora. Čudovita in ogromna množica glasov, besed, slovniških in sintaktičnih posebnosti so gotovo najlepši pojavi, najkrasnejše strani v knjigi človeške prosvete. Jeziki so najstarejši spomeniki kulture naše, najzgovornejše priče o razvoji in napredku človeštva in sicer še tam, kjer nedostaje več nobenega drugega spomina o dejanjih dotičnega naróda. Naš kulturni razvoj je radi tega težko dostojno oceniti, ker so k njemu pripomogli različni naródje, vsak po svoji sposobnosti in nadarjenosti.

Ko bi bil samó jeden jezik na svetu, oplenilo bi se človeštvo svojega največjega in najplemenitejšega krasú. Vsak národ izraža jedno in isto misel na drug način, v drugi podobi. Ta razlika v izrazih,

upodabljanju in množici idej bi utočila v mrtvi jednoličnosti. Komur različnost jezikov ni po'godu, podoben je pač zvezdogledu, ki se jezi o tem, da vsemir spaja v sebi tako ogromno število nebeskih teles — podoben je botaniku, katerega mrzi nepregledna pestra množica rastlin na zemlji. Priroda nikjer ne dopušča jednoličnosti, naopak povsod vzdržuje različnost; kajti samó v vednem nepretrganem bóji raznih življev, iz zmage močnejšega nad slabejšim utegne se izciniti tó, kar vodi k prospehu in napredku celóte.

Ako bi naródje sprejeli umeten jezik, samovoljno sestavljen od jednega človeka za normo, za pomoček vzajemnega sporazumljenja, ako bi takemu jeziku dali pravico in naslov svetovnega jezika, pregrešili bi se proti zgodovinskemu razvoju svojih jezikov, proti svojemu kulturnemu življenju, proti človeški prirodi, a končno proti zdravemu razumu. Kar so si naródje sestavljali skozi mnoga tisočletja, v čemer so neutrudno delovale neštevilne generacije, tega ni móči nadomestiti v podobi surogata s površnim umetelnim ustrojem, izmišljenim od posameznika, ki nas spominja suknje, skrpane od neštivilnih koscev razne velikosti in bóje.

Vzdihi.

6.

Meni strto srce	Mala me peščica	Oh, ne plakaj, mati,
Skoraj biti jenja;	K grobu bo spremljala,	Po 'zgubljenem sini,
Konec bo veselja,	A jedina mati	Saj gomila hladna
Konec i trpljenja.	Za menoj jokala.	Naju spet zjedini!

7.

Nebo potemnelo,	Padali prestoli,	Ko vse to na zemlji
Zemlja bo se stresla,	Cerkev se rušila,	Bode se gajalo,
I nevihta silna	A v potocih bo se	Meni pa se v grobu
Vse v nered raznesla.	Krv človeška lila.	Mirno bo sanjalo!

8.

Kam se, kam drvite,	Brat daj roko bratu	Vse zaman, oh, Bože!
Vzburjeni narodi!	I sosed sosedu;	Moj je glas puščave,
Ta vas pot prekleta	Delajte vzajemno,	A domovje zemlja
V temno brezno vodi.	A po starem redu.	Teme in zmešnjave!

9.

Oče ti nebeški,	Ti, ki si postavil	O smiluj se vender
Dobri, milostivi,	V solzno nas dolino,	Rev, vpijočih k tebi,
Oče stvari vsaki,	Potujoče v srečno	Daj jim v kratkem večni
Živi in neživi!	Daljno domovino,	Vživat' mir na nebi!

Žamejski.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

IV.

Poročni oltar, ženin, nevesta . . . Duhovnik je zvezal roki, pri-sega sklenila srci. Zlat prstan se leskeče na rokah, čista sreča v očéh. Luči goré veselo, dih božji plava blagoslavlja je po zraku; s sklonjeno glavo stoji nevesta, ali slovesna čustva ji dvigajo srce . . .

Prišel je torej usodni hip, bridak in vender takó vesel! Zaprla so se vrata deviške svobode; iz svetá neskrbne mladosti je stopila v življenje polno skrbij, a polno tudi veselja. Nevesta, blagost ti! Kakor bi bilo včeraj, takó živo se spominjaš blaženega hipa, ko si prvič zrla nánj, ki ti bode spremnik v bodočih dnéh; óno nepopisno veselje ti polni tudi sedaj dušo, ali sedaj ga posvečuje slovesnost trenutja; kakor rahla solza ti trepeče v očéh. Kakó bi ne zrla nazaj, kakó bi ne zrla tudi naprej? Mirno domovanje, kjer si vzrasla, oklepalo je svet za sé; tod je pila duša tvoja čisto ljubezen blagih ljudij; samó tem je bilo odprto domovanje. In zláto solnce je svetilo v tvojo mladost; če se je hipoma pokazala meglica, zatemniti ni mogla obzorja in raz-pršila se je hitro, kakor je prišla. Z zlatimi spomini ostavljaš domačo hišo, blagoslov očetov in máterin te spremlja v novi dom. Ta dišeči venec, ki ovija glavo tvojo, kropile so máterine solzé; drhteča roka sive žene ga je pripela na zlate lasé, bleda ustna očetova so molila svoj blagoslov nad njim . . . Ljubila boš ti plemeniti bitji, dokler boš dihala, ali srčno boš ljubila tudi njega, čegar roka sedaj počiva v tvoji. Blagost ti! Samó jeden pogled v té resne njegove oči — vso prihodnjo svojo srečo čitaš iz njih! In dičen sèn se poraja v tvoji duši: miren, prijazen dom gledaš pred seboj, cvetoča žena vlada v njem, mila deca ga oživlja. Zdajci čuješ stopinje, vrata se odpró: on, soprog, oče, prestopi prag, vesel pozdrav mu zvení naproti, ljubeče roké se mu privijajo . . . Iskren poljub mu dahneš na čelo, in hipoma se mu zgladijo temne gubé — posledice trudapolnega bója za žitje, hipoma se zjasní okó, katero je zrlo kakor v tenki megli . . .

Blagost ti! Zlat je ta sèn pred oltarjem zlatim, in zláta bode resnica! Kdor sanja takó, moli nevedé: nehotoma se dviga srce v nadzemeljske prostore, iskreno prosé, da nebó blagoslovi prisego zve-

stosti. — Z dveh srčnih oltarjev puhti molitev pred stol božji . . . Usliši jo, dobrotni Bog! Ne daj, da bi ugasnile luči srčne, ne daj, da bi v viharji zamrla molitev! . . .

V.

Solnce tone, mrak zavija zemljo. Iz visokih poslopij se vračajo delavci; ogenj je ugasnil na ognjiščih, mogočni stroji mirujejo; leh-koten oblaček plava nad začrnelimi dimniki. Teló je utrujeno, utrujen tudi duh. Domá čaka družina reditelja; svetle luči se užigajo po skromnih prostorih; preprosta večerja stoji na mizi.

Pač si jo zaslužil, zagoreli mož, ki tu po stranski poti stopaš domov! Delal si od ranega jutra do poznega mraka, da si priboriš svoj kruh. Delal z bolečimi rokami, potnim čelom. Vsakomur moreš ponosno pogledati v obraz: trd je kruh ali pošten; kar uživaš, to je tvoje; življenje je tebi neprestano delo; delal si, odkar se zavedaš, delal boš, dokler ne izdihneš duše. Roké so trde, žuljave; v domovanji tvojem se ne košati bogastvo, niti blagostanja ni — kakó pač je ubožna hišica, kjer je bival oče, kjer stanuješ sam! Zaslužek toliko da za vsakdanje potrebe, privoščiti si ne moreš dosti, ali pošten si, težkega madeža ni na tvojem življenji. In té roké, pač so črne od prahú, ali čiste so kakor roké nedolžnega deteta, in kakor okó nedolžnega deteta, takó zrè tvoje okó. Tvoje poštenje, ponos tvoj! . . .

Dospel je v svojo hišico in prižgal skromno svetilko. Siromašen dom, kakeršnega ima samotni, ubožen človek. Miza, stol, omara, postelj . . . Nikogar, da bi mu iztegnil roko v pozdrav, da bi ga čakal pri vráti. Drugod ni takó, drugod čakajo otroci, žena. In bodi lice še takó temno, v domačem krogu se zjasni. In tisti črv, ki gloje srce, miruje za hip: v domačem krogu pozabljajo tovariši, da so delavci, sužnji neizprosne moči denarne, v domačem krogu je delavec človek, oče, soprog, reditelj družini. Tu je njegov dom, tu je gospodar on, ki mora po dnevi služiti drugemu gospodarju, da sam ne vé, čemú . . .

Da sam ne vé, čemú? O, tovariši, katere gleda v mislih samotni mož, óni vedo, čemú služijo! Jedna sama misel vodi njih delovanje, misel, da niso sami na svetu, da se izteza po dvoje, četvero ali tudi več rok po črnem kruhu, katerega jim režejo. In samotni delavec vé, da ta misel ni tožna, nego da krepí, podvaja telesne moči, da se roka, katera se je povescila za jeden, dva hipa, s ponovljeno silo iztegne po delu — ali ni že opazal tovarišev v delavnici? Ali ni videl, kakó

Naša potovka.

Spisal Velimir.

Ta ženica! Nikdar ni bila ugnana. Vedno je bila na cesti kakor kamen. Črtalo časa ji je sicer zarezalo že dokaj brázd po velem lici, ali za hitrost in hójo se je še skusila z vsako deklico. Kar naslonila se je na drog svojega vozička in pot se ji je odsedala, da je bilo kàj! Res je časih zadela z ного ob kak nepoklican kamen, da bi se bile kmalu iskre pokazale. Videla ni že takó dobro, kakor v prejšnjih letih. Pa če je tudi počénila na tla, popihala je malo zadeti prst kakor otroci in spet se je pobrala in hitela dalje, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Pobrala se je lahko, ker ni bila velika, pa živótna tudi ne. Z jedno roko je držala drog vozičkov, z drugo navadno mólek, če ni bilo po zimi. Kadar je mrazilo, takrat je imela na jedni roki velikansko rokavíco, drugo pa je tiščala za beli kožúšek. Molila je rada in obilo; grehi nje mladosti so ji večkrat pogrevali dušo. Sina in hčer je imela.

Zgovorna pa je bila, zgovorna! To bi vam bila časih ves dan čenčala, če bi jo bili hoteli poslušati. Saj je tudi marsikaj védela. Po svetu se zgodí toliko čudnih rečí in čudovite rečí ljudje vselej radi poslušajo, četudi vsekdar ne verjamejo. Vender naša ženica ni ravno legala. In če je, tedaj ni nikomur nič škodovalo, kakor je sáma večkrat rekla. Ako pa so njo drugi nalegali, za to, se vé, ona ni bila odgovorna. In v mestu, kjer se vedno kàj novega vidi in sliši! Pri nas — daleč v kraji — sliši se navadno le takrat kàj novega, kadar birič kàj pové ob nedeljah po službi božji. Pošte pa takrat pri nas še ni bilo in brzojava še menj. Toda naša ženica je vselej kàj novega prinesla iz mesta. Plehánovim pozdrav od študenta, Tičkovi Máni pozdrav od nje Toneta, ki je bil pri vojakihi, Kléčevi Urši pozdrav od hčere, ki služi v mestu, Kočarjevemu Martínu »numare« na Gradec ali Trst, Rókcú žitno ceno, Kraševčevi Jeri, kaj so pridigovali pri frančiškanih ob porcijunkuli, Mákoví materi kofkà in cukra, Jerčbovi Marijáni šivank in sukanca, Sohárjevi Lojzi novo ruto, Mérovcu tobaka v »klobasah«, Tépkovčevemu Janezu tobaka »soldaškega«, Travnarju novo koso, Mérníku novo óslo, Kúkovki címeta in lorbarja, gospodu učeníku novih nóť, tablic, peres, sešítkov itd., gospodu župníku časnikov, kako pisemce itd. itd.

Takega in mnogo drugega jednakega je donášala iz mesta. Kajpada se je oglasala spotoma tudi po drugih vaséh, koder je imela

Naša potovka.

Spisal Velimir.

Ta ženica! Nikdar ni bila ugnana. Vedno je bila na cesti kakor kamen. Črtálo časa ji je sicer zarezalo že dokaj brázd po velem lici, ali za hitrost in hójo se je še skusila z vsako deklico. Kar naslonila se je na drog svojega vozička in pot se ji je odsedala, da je bilo kàj! Res je časih zadela z ного ob kak nepoklican kamen, da bi se bile kmalu iskre pokazale. Videla ni že takó dobro, kakor v prejšnjih letih. Pa če je tudi počénila na tla, popihala je malo zadeti prst kakor otroci in spet se je pobrala in hitela dalje, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Pobrala se je lahko, ker ni bila velika, pa živôtna tudi ne. Z jedno roko je držala drog vozičkov, z drugo navadno mólek, če ni bilo po zimi. Kadar je mrazilo, takrat je imela na jedni roki velikansko rokavico, drugo pa je tiščala za beli kožúšek. Molila je rada in obilo; grehi nje mladosti so ji večkrat pogrevali dušo. Sina in hčer je imela.

Zgovorna pa je bila, zgovorna! To bi vam bila časih ves dan čenčala, če bi jo bili hoteli poslušati. Saj je tudi marsikaj védela. Po svetu se zgodí toliko čudnih rečí in čudovite rečí ljudje vselej radi poslušajo, četudi vsekdar ne verjamejo. Vender naša ženica ni ravno legala. In če je, tedaj ni nikomur nič škodovalo, kakor je sáma večkrat rekla. Ako pa so njo drugi nalegali, za to, se vé, ona ni bila odgovorna. In v mestu, kjer se vedno kàj novega vidi in sliši! Pri nas — daleč v kraji — sliši se navadno le takrat kàj novega, kadar birič kàj pové ob nedeljah po službi božji. Pošte pa takrat pri nas še ni bilo in brzjava še menj. Toda naša ženica je vselej kàj novega prinesla iz mesta. Plehánovim pozdrav od študenta, Tičkovi Máni pozdrav od nje Toneta, ki je bil pri vojakihi, Kléčevi Urši pozdrav od hčere, ki služi v mestu, Kočarjevemu Martínu »numare« na Gradec ali Trst, Rókcú žitno ceno, Kraševčevi Jeri, kaj so pridigovali pri frančiškanih ob porcijunkuli, Mákoví materi kofká in cukra, Jerčbovi Marijáni šivank in sukanca, Sohárjevi Lojzi novo ruto, Mérovcu tobaka v »klobasah«, Tépkovčevemu Janezu tobaka »soldaškega«, Travnarju novo koso, Mérníku novo óslo, Kúkovki címeta in lorbarja, gospodu učeníku novih nóť, tablic, peres, sešítkov itd., gospodu župniku časnikov, kako pisemce itd. itd.

Takega in mnogo drugega jednakega je donášala iz mesta. Kajpada se je oglasala spotoma tudi po drugih vaséh, koder je imela

svoje »kunte«. In vse to je devala v svoj košek, dokler ga je mogla nositi. Ko pa si je napravila voziček, pospravljala je vse naročeno in nenaročeno v voziček. In menite, da je imela tudi kakšen zapisnik? O ne, vse je imela v svoji glavi in kar in kolikor so ji naročili, vse je natančno opravila. Zanesljiva je res bila. Le časih se ji je malo zmédlo, kadar so ji po prodajalnicah v mestu ponujali preveč slivovke. Malo slivovčice je rada spustila na suhi jezik. »Oh, kakó to človeka v dróbu pogreje, posebno po zimi!« rekala je.

In plačilo? Z malim je bila zadovoljna. V tej hiši je dobila za tó malo kosílca, tam spet malo južine, tu málice, tam kos kruha, tu políč pšena, tam políč moke, tu malo zabélice, tam kako suho krá-čico, tu políč ječmenčka, tam hlebček itd. In takó je žena prinesla ali pripeljala toliko domóv, kolikor je prinesla ali pripeljala iz mesta.

To je bila torej naša potovka!

Godeževega Janeza je tudi najbrž malokdo poznal. V svojih mladih letih je hodil nekaj v šolo. Ali častihlepen ni bil. Med součenci svojimi je bil vselej bolj pri zadnjih. »Da se človek le vsako leto jedenkrat premakne, pa je dobro,« mislil si je Janez. Vender mu je nekoč izpodletelo, da je obtičal tam, koder je bil vse leto. »Take učenosti je že dosti,« dejal je oče in Janez je obesil šolo na kól.

Približa se mu čas, da se prvikrat pokaže gospóski, je li sposoben za vojaško »kanístro«? Bil je sposoben. Za tri leta so ga uteknili v vojaške hlače.

In zdaj vam je bil hipno ves drugačen človek. Prišel je od vojakov. Tri zvezde je imel na vsaki stráni dolgega vratú in še zlato porto pod njimi. Però je znal dobro sukati in še kakšen paragraf je časih privlekel na dan. Takisto je svojega dopisnika dobila naša vas. Ljudje pa so imeli strah pred Janezom; kajti kdor se mu zameri, pride v tiste »novice«, ki jih gospod fajmošter dobivajo.

Tudi nekaj denarja si je bil Janez prihranil pri vojakihi. Brat pa mu je odštel izgovorjeno dóto.

Kmalu kupi kos vrta od lastníka, ki je imel svoje pohoístvo ravno nasproti farne cerkve. Na tem prostoru si zgradí skromno hišico, ki je imela vrata in okno, kakor nobena druga hiša. V oknu se je videlo vse táko, kar je vozila potovka iz mesta, in še mnogo drugega lepšega. Ljudje so kar zijali, kaj to pomeni? In zdaj pa si mislite še izgovornega Janeza! »O, to vam je govoril, kakor bi voda tekla,« rekali so možje. Ženske so rekale: »Ta ima namazan jeziček, ta!« Deklíči pa: »To govori, kakor bi róžice sadil.« —

Janez je imel vedno dosti kupovalcev, zlasti ob nedeljah. In čemu bi tudi ljudje ne kupovali pri njem? Saj je bil Janez domačin, postregel je rad, predrag ni bil, oduren tudi ne. Sovražnika ni imel nobenega, jedino potovka — ni ga mogla videti živega. Kakó tudi? Saj ji je pobral malone vse domače »kunte«. To je bolelo staro ženo. Toliko let je prenašala košek po cesti, zdaj pa ji je nagloma neprijazna usoda potrla vse upanje. O, pač! Še je migala po beli cesti in hodila svoj stari pot v mesto. Tožila pa je vender o slabem zaslužku in vzdihovala po boljših starih časih. Svoje dni se je še kaj zaslužilo, svoje dni, a zdaj se je obrnilo koló sreče.

— »Mati, pridite k meni, pridite, kaj se boste ubijali na stara leta s tem pôslom? Saj vidite da ni nič, odkar je prišel ta Godeževi Janez od vojakov.« Takó je govorila potovki nje hči, ki se je pred leti primožila na neko bajto v vasi.

— »Ne odneham pa ne, dokler bom mogla laziti.«

— »Pa ne, če nečete!«

In pogovor je bil pri kraju.

Potovka je hodila svojo pot, kakor nekaj. Premišljevala pa je mnogo, kakó bi jedno zagodla Godeževemu Janezu? Vedno je iskala, da bi našla pri njem kaj napačnega.

Kmalu se ji posreči. Novi prodajalničar je točil namreč tudi žganje. Ker je bil dacar daleč od naše vasi, natočil je Janez lahko marsikako mérico takó pod roko. Potovki se je obraz žaril od veselja.

Vender je splavaló nje upanje po vódi. Dacar ni mogel najti ničesar nezakonitega.

Nekaj časa potlej dobí potovka novo snov za tožbo. Zatoži Janeza pri gospodu župniku, da toči med službo božjo ob nedeljah.

Ali tudi iz farovža odide z dolgim nosom. Potovkin sin France je bil jeden glavnih vsakdanjih gôstov Janezovih.

— »Najprej pométi pred svojim pragom«, odgovorí ji gospod župnik.

Kajpada je potovka kregala svojega sina, prišedši domóv. A bilo je že prepozno. Navada je železna srajca.

Janez pa vender ni več točil med službo božjo, ker se je bal gospoda župnika. In če se zameri gospodu župniku, zameri se tudi ljudem. To je Janez dobro védel.

V tretje gre rado. Potovka gre še jedenkrat pozneje h gospodu župniku. In takrat je šla z veselim licem iz farovža.

To je pa bilo takó-le:

O dekli, ki je služila pri Janezi, šla je slaba govorica na okrog. In ta slaba govorica se je raznesla tudi o Janezu.

Nekega dne stopa Godežev Janez jako hitro iz farovža. Lica mu žetě, kakor bi jih bil grěl pri ognjišči.

Drugi dan pa je odšla dekla iz hiše njegove k staršem svojim.

Šest tednov potem se spet povrne. A vrnitev, ta je bila vsa drugačna, kakor slovó pred šestimi tedni. Venček je imela Uršika na glavi in poročni prstan na prstanci. Dekla je bila odšla, nevesta se je vračala. In spet se je vozilo vse po starem kolovozu, kakor nekđaj. Le potovki ni bilo prijetno pri srci. Ona si je to stvar mislila vse drugače.

Prišla je volitev v občinski zástop. Godeževega Janeza so izvolili za prvega svetovalca. Nekateri možje so zmajevali z glavo, nekateri pa so dejali: »On nam bode priskrbel pošto in telegraf.« Gospod župnik ni imel ničesar zoper novo volitev, župan tudi ne, ker je bil spet izvoljen, le prejšnji prvi svetovalec je zabavljaj na Janeza in drugi so klicali za njim. Potovka pa je o tem le toliko vedela, da so Janeza potrdili za »možá«.

— »Oh, pa takega-le volijo za možá, ki nima ničesar drugega moškega na sebi kakor hlače. Kaj se bo ták-le potegnil za kmeta, ki se zmerom s škrijci shaja! Še ob véro nas bo pripravil. Saj je sam tákó nič nima. O copernicah pravi, da jih še ni ne. Mene pa zmerja s copernico. Nekoč je še celó rekel, da si upa vse tiste »kugljice« snesti, kakor jih imajo gospod fajmošter, da jih dajó bolnikom. . . . O, jaz bi mu že pokazala temu oderuhu, če bi imela káj besede!«

Komaj izgovorí potovka na zéljniku te besede Lukčevi Mini, kar se oglasi za hrbtom Godežev Janez:

— »Kaj bodete pokazali, mati! A — a??«

Potovka se tákó ustraši, da ji sapa zastane, Mini pa pade zéljna glava iz rok v rázor. Ali Janez ni bil sam. Dva druga možá sta bila ž njim.

— »Káj ne, vidva sta slišala, kaj je govorila potovka?«

— »Slišala.«

— »Dobro«, reče Janez in vsi odidejo.

Dva tedna pozneje sta imela Janez in potovka »dan«. Potovko so obsodili na pet goldinarjev.

In od takrat je imel Godežev Janez mir pred potovko.

Potovkin fant pa je rad zahajal k Janezu. Znanca sta bila še izza mladih let. In Francetovo grlo ni bilo nikdar dosti mokro. Žganjčč

je imel takó rad, kakor ne vem kaj. Bil je priden delavec, ali služiti ni mogel. Teden ali dva je vztrpel, dokler je imel kačo v žepu. Kakor hitro pa je čutil kak drobíz, naselil se je v Janezovi pivnici. Godež ga vzame napósled k sebi, da mu je delal za žganje.

Omožena sestra je umrla med tem časom. Stara potovka pa se je postarala še bolj. Napósled ji noge popolnoma odpovedó.

— »Da bi bil France za kàj, kakó lahko bi zdaj on opravljal moj pòsel. Takó pa ni nič ž njim. Stradati bodeva morala oba na starost. Ali je meni tega treba? In Lenka bi lahko še zdaj živila, da ni vzela tega neusmiljenega dedca! Oh, kam smo prišli?«

In jokati je začela stara ženica. Ni ga imela človeka, ki bi ji porabljal blazinico starega življenja. S tujimi ljudmi je pa taka težava. France ji je že še postregel, kolikor je znal in mogel. Ali okorna moška roka, ta ne zna takó postreči kakor ženska. Oh, Lenka, Lenka! Zakaj si morala prej umreti?

Zjutraj je France nanesel starki vse potrebno, ali čez dan ga ni videla nikdar. Kdo pa naj bi sedel v pivnici, če bode on domá čepel?

Le mlada Godeževka se je časih prikazala na pragu z roko pod predpásnikom.

— »Bog ti povrni, Uršica! Jaz ti ne morem.« Usmiljenega srca je bila mlada Godeževka in krivico je rada pozabila.

— »France, kaj bo, kaj bo z menoj?«

— »I, kaj bo, umrli boste,« odgovorí France hladnokrvno svoji materi zvečer, polagaje težko glavo na klop pri pèči.

Takoj zaspí trdo.

Starka pa le tarna in vzdihuje na postelji.

— »France, kaj ko bi šel ti še jedenkrat po gospoda?«

Ali France spí in leží kakor tnála. Prešibek je bil glas starkin . . .

— »Lenka, brž pridi, da grem. Solnce je že nizko . . . Drugače še do prve vasi ne pridem danes.«

Mlada Godeževka je stala na pragu. Ženica je že ni poznala. Mislila je, da je Lenka, in naganjala jo je, da napravi voziček za v mesto.

— »Mati, kaj bi radi?«

Na milo vprašanje Godeževkino zavé se žena.

— »Gospoda bi rada. Kje pa je France?«

Mlada gospodinja predrami Franceta in pošlje ga po gospoda župnika. Sába pa hitro pospravi in počedi po hiši, prižgè luč in postavi razpélo na mizo . . .

Gospod župnik prihití z Najsvetejšim. Svetíli so vso noč stari potovki. Šele zjutraj, ko solnce spustí žarke svoje skozi okno, preseli se potovka v večnost.

Pokopali so jo čedno s sveto mašo in libero. In ko je bila osmína po rajni potovki, pride sam Godežev Janez v farovž in plača pogrébsčino za rajnko.

Bajto in vrtíček je kupil Godež od Franceta. France pa je ostal pri njem, delal in pil, dokler se ni zdelal in spil . . .

Gajbija, turški prerok.

Spisal J. Steklasa.

Ko sem bil leta 1876. prestavljen iz prijaznega Karlovca na gimnazijo v Požego v Slavoniji, bilo mi je potovati od Siska po Savi do Stare Gradiške. Takrat še ni bila železnica izpeljana do Nove Gradiške, od koder se more zdaj dospeti v Požego lahko v treh urah na dobrih konjih, ker ceste so v požeški županiji še precéj dobre, dočim je pot od Stare do Nove Gradiške strašno slaba. Od Jasenovca, prve parobrodské postaje pod Siskom, imeli smo takrat na desno še turško mejo, namreč bosensko. Na našem parobrodu je vihrala bela zastava radi nemirov, ki so bili takrat v Bosni. Na turški meji se je videlo ob savski obali na mnogih mestih požganih čardakov in mostov, ki so žalostni svedoci ravno minule revolucije nam dokazovali, da je Turška dozrela že zdavnaj, in da národ komaj čaka odrešenja. Pokazali so nam tudi mesto, kjer je bila vstaška četa v Savo zagnana ter vsa pokončana. Tedaj samó žalostni spomini na vsem poti!

Ko pridemo v Staro Gradiško brez vsake nezgode, izstopim hitro s svojo prtljago prvič v svojem življenju na slavonsko zemljo. Čudni občutki so me obvezeli, ko sem stal na obali široke Save ter gledal preko v sosedno Bosno, ki je bila pred dohodom Turkov také blagoslovljena zemlja. In Slavonija? Ta klasična zemlja, kjer so za Rimljanov cvetela tolika mesta, kjer je bila kultura na také visoki stopinji, da se je današnja požeška dolina zvala »zláta«, kajti bilo je vse krasno obdelano in gосто naseljeno! Celó nekoliko cesarjev je dala ta zemlja Rimu. In kakó ni zopet za selitve národov vse propalo ter se je morala novič krščanska kultura razviti, kar je krasno

vspelo, čim so se Sloveni tukaj naselili. Ali vse to ni trajalo dolgo. Po padu Bosne (l. 1463.) pride vrsta tudi na Slavonijo, ki je prišla vsa v roke Turkom vsled Dunajskega ugovora (l. 1529.) ter ostala njih do Karlovskega miru (l. 1699.). Tedaj je vzdihovala pod turškim jarmom skoraj 200 let. Kar je bilo blagostanja v zemlji, pokončali so ga Turki in zemlja si ni mogla navzlic skrbni vladi avstrijski še do danes pomoči, kajti takó strašne so posledice turške uprave, da se ne dádo niti skoz stoletja odstraniti. Pa naj še kdo trdi, da ima Turška živотно snago, kakor se je trdilo ravno v tistih letih v taboru naših protivnikov. Turška je živela, živi in bode morda še nekaj časa živela le o zavisti diplomatov, brez te podpore bila bi že zdavnaj propala.

Stara Gradiška je skromna trdnjavica na obali Save naproti Turški Gradiški ali Brebiru. V trdnjavici so samó vojaške zgradbe. Ker je bila trdnjava premajhna za druge prebivalce razven posadke, naselil se je národ v bližini v štirih vaseh, ki se imenujejo še dandanes po mestu: Gorenji varoš, Dolenji varoš, Novi varoš in Uskoci. Ta zadnja vas je naseljena po Bošnjacih, ki so pribežali čez Savo. Trdnjavica je neznatna ali dobro vzdržana, dočim je nasprotna turška bila takrat sama podrtija, kolikor se je moglo čez Savo videti. Ker sem imel dovolj časa, pregledal sem ves kraj in tudi trdnjavico. Pri tej priliki sem slišal prvič o turškem preroku Gajbiji. Ko sem se odpravil namreč od savske obale v trdnjavico, spazim pri vratih lepo kapelico. Mislil sem spočetka, da je posvečena kateremu krščanskemu svetniku, ko sem pa skozi rešetko pogledal, mogel sem videti, da ni ničesar krščanskega v nji. V svetilki je brlela luč. Vprašal sem précej prvega človeka, ki sem ga srečal, komu je óna kapelica posvečena. Odgovor je bil kratek: »V óni kapelici je pokopan prerok Gajbija, ki je prerokoval, da ne bode Slavonija izgubljena za Turško, dokler bo njegovo truplo ležalo na tej stráni Save«. Več mi dotični človek ni védel povedati, in jaz sem bil s tem odgovorom za takrat zadovoljen, ker sem mislil bolj na pot nego na turškega preroka. Ko sem pa kesneje prebiral natančneje zgodovino Slavonije, zadel sem tudi na obširnejši opis tega preroka ter ga zdaj podajem bralcem »Zvonovim«, katerim je bil dozdej znan menda le samó največji turški prerok Muhamed in pa morda Güll-Baba, ki je pokopan v Budimu.

Pripoveduje se, da je živel v starogradiški trdnjavi za turške vlade neki človek po imeni Gajbija, katerega so Turci prav visoko čislali radi njegovega vračarstva. Je li bil Gajbija Turek ali kristjan, ne more se dokazati. Ali to je znano, da se je pri svojem vračarstvu poslu-

ževal z znamenjem sv. Križa, kar ga izdaje za kristjana, ako ni morebiti Turčin to znamenje pri svojih varkah zlorabil. Glasovit pa je postal najbolj ob kugi. Pravijo, da je vsaka obitelj, pri kateri je na vratih naredil znamenje sv. Križa, ostala obvarovana od te kužne pošasti. Le ta bržkone slučajna prigodba je pribavila Gajbiji ime preroka in glasovitega vračarja.

O njegovih navidezno čudotvornih delih se je prav hitro raznesel glas na vse strani, kajti sam veliki vezir Kara Mustafa je poslal k njemu vprašat, ko se je l. 1683. vzdignil proti Dunaju, s kakšno srečo bode dovršil podjeto delo. Za odgovor je dobil, da bode lahko na Dunaj prišel, ali da bode tem več trpel na povratku. Turkom pa, ki so iz Bosne hiteli v vezirov tabor, rekel je, da hité svoji nesreči v naročaj in da se jih bode prav malo vrnilo, ker nočejo popustiti od svoje nakane. Tako se je tudi zgodilo. Vezirova vojska je bila pri Dunaji čisto premagana in potolčena, in Gajbijev prerokovanje izpolnjeno, kajti v istini se je malo Turkov vrnilo s tega pohoda.

Ker se je avstrijska vlada držala tako čvrsto, vprašal je veliki vezir preroka celó z Dunaja po poslanci, naj mu pové, kje bode od zdaj turški državi meja. Le-ta mu lokoniški odgovorí: »Sava medja i moja ledja«. Neki pa pravijo, da se je obsirneje izrazil ter rekel: »Gdje ostanu moja ledja, ondje će biti turška medja«. In to pomeni one besede, ki sem jih slišal prvič v svojem življenji v Stari Gradiški o tem turškem preroku.

Avstrija je v istini po slavnobitni zmagi pri Dunaji zbrala veliko vojsko ter udarila ž njo na Ogrsko. Po mnogih krvavih, ali za Turke nesrečnih bojih, strnili sta obe vojski skoraj na tistem mestu pri Mohači, kjer je bila ogrska sila l. 1526. popolnoma pokončana. Dne 12. avgusta l. 1687. dogodi se usodepolna bitka. Sulejman car je bil premagan ter so tako kristjani Turkom povrnili ono, kar so jim bili storili Turci pod Solimanom II. pred 161 leti.

Le-ta in mnogo drugih sjajnih zmag pod vodstvom princa Eugena prisili končno Turke na mir, ki je bil l. 1699. sklenjen v Karlovcih. Turškemu carstvu je bila za mejo odmerjena Sava ter so bili naposled z orožjem prisiljeni, da zapuste Ogrsko razven Banata, Slavonijo in Hrvatsko, kjer so poldrugi vek gospodovali.

Dokler so se poslanci obeh cesarstev dogovarjali o miru v Karlovcih, bili so Turci pregnani iz mnogih slavonskih mest. Tako je oblegal tudi Ivan Makar — rodóm od Varaždina — s 300 konjiki Staro Gradiško, v kateri so se Turci branili do skrajne zdvojnosti. Ali ko so zvedeli, da kristjani hité v pomoč Makarju, prestrašili so

se ter se preselili po noči čez Savo. Makar jih je spremil in jim na tem poti tudi še dobro posvetil. Gajbija pa je upotrebil to zmešnjavo med Turki in se skril z namenom, da ostane na tem kraju Save. To spazi neki Turčin po imeni Hagja, napade ga in s sekiro ubije, pustivši njegovo truplo z drugimi mrtvimi na savskem bregu. Naši so jih kesneje pokopali.

V tem pa je bil Karlovški mir potrjen in Sava je ostala turškemu cesarstvu meja proti naši državi. Takó se je izpolnilo Gajbijevo prerokovanje v istini. Zaradi tega ga véliki Mustafa proglasi za turškega svetca in za Muhamedom za prvega preroka. Zajedno je bilo Turkom zapovedano, da se mu morajo ravno tako kakor Muhamedu klanjati in njegov grob obiskovati. Siromašni in bojazljivi, ki ne morejo v Meko, naj obiščejo grob Gajbijev in naj tamkaj svojo pobožnost opravijo, pa morejo zató dobiti vse jedno náslov »adžie« t. j. plemeniti, odlični, kakor da so bili na grobu Muhamedovem v Meki.

Sosedni Turki so dohajali pogostoma semkaj klanjat se, posebno za časa vélikega posta ramazana, katerega začetek in zvršetek označuje strel iz topov v mestu Brebiru nasproti Stari Gradiški. Spočetka je bilo Turkom kàj težko prehajati na našo stran, kajti morali so najprej obdržavati propisano zaprtijo, ki je trajala večkrat po deset dnij. To je bil tudi vzrok, da so le redki semkaj dohajali, in kateri niso mogli, žrtvovali so z druge strani savskega brega.

V tem pa je odredila avstrijska vlada 63 let po smrti Gajbijeve, da se trdnjava Starogradiška sezida po novih vojaških zahtevih. Ko so Turki to zvedeli, poprosili so našo vlado, da se ne bi Gajbijev grob prekopal. Vlada je izpolnila Turkom to željo tem lože, ker je bil Gajbija z drugovi svojimi pokopan tik savskega brega. Ko je bila trdnjava dogotovljena, zapovedalo je tedanje mestno poglavarstvo grob Gajbijev znovič od zemlje kakor hribček nasuti, da ga morejo Turki z druge strani videti. Ali s tem ni bilo Turkom mnogo pomagano, kajti zapreke obiskovanju niso bile odstranjene. Zatorej so poprosili znova našo vlado, da jim dovoli Gajbijeve kosti izkopati in na njih stran prenesti. To jim vendar ni bilo dovoljeno; ali dopuščeno jim je bilo, da morejo takisto brez zaprtije radi pobožnosti semkaj prihajati. Zajedno je bilo tudi naloženo, da se ogradí grob z rešetkami na naše troške. Kesneje je zapovedal cesar Francíšek I. l. 1825., da se grob obzida, kar je bilo tudi storjeno. Trije zidi, poldrugi seženj visoki s streho, vidijo se kakor kapelica, ki je znotraj rdeče bojadisana. Namesto četrtega zida, ki je proti mestu obrnjen, postavljene so počrtnjene pol sežnja visoke rešetke.

Takó je ostal Gajbijev grob do l. 1832., ko so dali Turci narediti z dovoljenjem mestnega upravitelja generala Hacchta dvokrila vrata s ključanico, ki so zapletena vsa od sredine do vrha z gosto rešetko. Razven tega so pokrili nakopičeno zemljo s pokrovom od truge ter pregnili z zelenim suknom. Na okoli je obrobljena z rdečim trakom, ki je z rmenimi žebli pribit. Povrh glave od zapada vkopan je štirioglast pol sežnja visok bel kamen, katerega vrh predstavlja sliko čalme (turbana), a nad nogami je od iste strani ter iste vrste in slike, čevljev visok kamen. Pri isti priliki so nabavili tudi viseče svetilke, ki predstavljajo polumesec. Spočetka je gorelo samo na ponedeljke, četrte in petke po noči; kesneje pa je bilo po darežljivosti brebirskega stotnika Kozarca vsako noč zapaljeno. Gajbijev grob je ležal med Savo in mestom, kjer so vélika vrata. Tukaj je sezidana tudi kapelica pri vhodu v mesto. Pri vélikih vratih je stala v poprejšnjih časih straža, kateri so Turci delili znatne darove, kajti mislili so, da je postavljena radi groba. Navadno so odnašali s seboj z groba tudi malo prstí, katero so varovali kakor svetinjo, hvalili se ž njo in ji pripisovali raznovrstno moč in jakost.

Takó je bilo, dokler niso našinci osvojili Bosne in še dalje pomaknili meje turškega cesarstva, nego si jih je mislil Gajbija. Vérujejo li Turci še zdaj v preroške besede Gajbijeve? Na grob njegov pa se gotovo še dandanes pazi, kakor se je to godilo v prejšnjih časih, saj je tudi muhamedancem zagotovljena verska svoboda pod avstrijskim orlom.

Književna poročila.

IX.

Janežičeva slovenska slovnica.

Za srednje šole priredil in predelal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Šesta predelana izdaja.
Cena 1 gld. 30 kr. V Celovcu 1889. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

(Dalje.)

V spregalu gori (§ 172.) naj stopi namesto po-gorèn (-a, -o) zelen. Pri glagolu hotéti (itd. 2.) naj se dodá oblika opisovalnega deleznika: hotél, (-éla, -élo) ali htél, (-a, -o), ker se večkrat piše hotel, hotla, hotlo, kar je takó krivo, kakor: videl, vidla, vidlo; védel, védla, védló. (Levstik, o. c. p. 71.) —

V spregalu hvali (§ 174.) stoji poleg oblike: hvalijo učé; izvestno z ozirom na pravilo, ki se nahaja v § 175., 1. in se glasi: »Prvotna kračja

oblika na -e, v sedanjiku 3. množinske osebe ohranila se je skoro le pri tistih glagolih, ki pred osebilom *i* naglašajo; na pr.: učim — učé, lovím — lové, sramotím — sramoté, pokorím — pokoré.¹⁾ Levstik pa piše (o. c. p. 76.): »Die so schöne kurze Form der dritten Person der Mehrzahl lebt in einem grossen Theile Innerkrains bei allen Zeitwörtern dieser Klasse, so wie bei allen der dritten Klasse, noch kräftig fort; doch findet sie nicht die verdiente Würdigung in der Schriftsprache, welche nur betonte kurze Formen in dieser so wie in der III. Klasse leidet.«²⁾ Jaz bi želel, da se poprimemo pravila: »V 3. množinski osebi imajo glagoli na -em, -ejo ali -ó, glagoli na -im, -ijo ali -é; to n. pr.: nesem, nesejo ali nesó, hvalim, hvalijo ali hvalé (hvále); in to velja tudi za glagole VI. vrste;³⁾ torej: gospodujem — gospodujejo ali gospodujó.« Takó si bomo tudi jako olajšali pravilo, po kojem se naj tvarja pridevni deležnik sedanjega časa. — Glagoli, pri katerih se *dj* in *tj* v trpno-preteklem deležniku radi blaglasja ali dvoumnosti ne topita, naj se vsi navedejo. Pisatelj navaja (p. 87.) le: čutiti, začuditi, netiti, postiti, razsvetiti, voditi, napotiti, usmrtiti. — Piše se tudi začujen;⁴⁾ večkrat sem bral tudi usmrčen, ne spominjam se pa, da bi bil bral iznenajen (nam. iznenadjen). V Sketovem slov. berilu za peti in šesti razred berem (str. 209.) »zavihtjeni«, Stritar sam pa piše »zavihteni«. (Zbr. sp. III. str. 249.); ktere pisave naj se poprimemo? O vseh teh stvareh treba jasnih pravil.

V § 175. naj se doda še 4. opomba, v koji se naj kratko omeni razloček med glagoli II. in IV. vrste: ran-iti (ran-a), prazn-iti (prazn-ik), pla-niti (pla-men), ri-ni-ti (ri-lec), mi-ni-ti (mé-na).⁴⁾

V spregalu pisa (§ 179.) želel bi, da se obliki: pisaje in pisajoč opustita in da se le v kaki opombici omeni, naj se ne rabita te dve obliki v pisnem jeziku. —

Levstik sodi o teh oblikah takó-le: »Diejenigen der zu dieser Abtheilung gehörigen Zeitwörter, welche nicht auch nebstbei nach der ersten Abtheilung abgewandelt werden, können somit auch die Mittelwörter der Gegenwart nicht nach der ersten Abtheilung bilden; daher sind die in der Schrift heut zu Tage allein üblichen Formen: klicaje, klicajóč; iskaje, iskajóč; lagaje, lagajóč u. s. w. unrichtig, aus Unkenntnis des Zeitwortes von Unwissenden in die Sprache hineingepfuscht,

¹⁾ V spregalu pleni ima Levstik: pléne (plenijo).

²⁾ Levstik (o. c. p. 93.) piše o tej obliki: »Die kurze Form der dritten Person der Mehrzahl der Gegenwart trifft man in älteren slovenischen Werken häufige.

³⁾ »Začujena me Ana pogleda.« »Ljub. Zvon« 1889. p. 267.

⁴⁾ Glej Levstik, o. c. 79.

folglich der Abschaffung würdig.«¹⁾ Isto, kar sem navedel o oblikah pisaje in pisajóč, velja tudi o obliki kupovaje v spregalu: kupova (§ 183.) — Želel bi torej, da se oblika kupovaje potisne v kako opombico z dodatkom, naj se ne rabi, in da se 1. opomba na str. 96. izpremeni morda tako-le: »Kračja oblika 3. množinske osebe sedanjega časa: kupujó, ki se nahaja pri starejših slovenskih pisateljih, začela se je tudi v novi slovenščini splošno rabiti (namesto; »izginila je v novi slovenščini iz splošne rabe.«) — »Jednako se prislovni deležnik sedanjega časa pravilno tvo-ri le na -e; krivo je torej pisati: kupovaje, gospodovaje, spričevaje namesto jedino pravih in prvotnih oblik: »k u p u j é, gospodu-jé, spriču-jé«; (namesto: »Jednako se je tudi deležnik sedanjega časa na -e večji del deležniku na -aje umaknil; zatorej se rado govori in piše: kupovaje, gospodovaje, spričevaje namesto prvotnih oblik: kupujé, gospodu-jé, spriču-jé.«)

O tem deležniku na -e piše Levstik:²⁾ »Die ausschliesslich zu empfehlende, in Steiermark und bei den ungarischen Slovenen auch im Volksmunde übliche Form des I. Mittelwortes der Gegenwart ist: darujé.«

V opombi a) § 184. naj bi se še dostavilo, da se sloveni večina glagolov na -ieren po VI. vrsti; naj se torej govori in piše: telegrafujem, recenzujem, protestujem, polemizujem itd. in ne: telegrafiram, recenziram, protestiram, polemiziram itd.; še bolje pa je, da se ogiblremo tujk, ako je le mogoče. —

Mnogokrat so se že javno ³⁾ grajale oblike: zadostujem (nam. zadoščujem), izpolnujem (nam. izpolnjujem), pojasnujem (nam. pojašnjujem) itd. — Dotični pisatelj se lahko opraviči rekoč: »V slovnici ne najdem o tem nikjer jasnega pravila, v raznih listih in knjigah pa čitam vsak dan take in jednake oblike;« in istino bi govoril, kajti tudi v najnovejši slovnici ne najdem nikjer takega pravila. —

V § 185., v katerem se razpravlja vrstno stopnjevanje glagolov, dodalo bi se bilo pri točki d) lahko pravilo te-le vsebine: Pri glagolih IV. vrste, ki prehajajo v V. in IV. vrsto, pretvarja se vrstni samoglasnik i pred oscibiloma am in ujem v j ter se topi s predstoječimi soglasniki po istem načinu, kakor v trpno-preteklem deležniku; na pr.: hvali-ti — zahvaljam — zahvaljujem; misli-ti — premišljam (iz premsljam)⁴⁾ — premišljujem; ozna-ni-ti — oznanjam — oznanjujem;⁵⁾ pojasni-ti — pojašnjujem;⁶⁾ svariti —

¹⁾ Levstik, o. c. p. 84 in 85.

²⁾ Levstik (o. c. p. 93); conf. »Ljublj. Zvon« 1. 1888. p. 566.

³⁾ Glej na pr. »Ljublj. Zvon« 1. 1888 p. 378.

⁴⁾ Conf. pošljam iz posljam.

⁵⁾ Sket piše: oznanovati.

⁶⁾ Conf. košnja, vožnja iz kos-nja, voz-nja.

posvarjujem. (Po *r* s predstoječim soglasnikom se opušča tudi tukaj *j*; torej: odobri-ti — odobrujem; ohrabri-ti — ohrabrujem; po-ostri-ti — po-ostrujem; potrdi-ti — potrjujem; uredi-ti — urejujem (ne uredujem); posodi-ti — posojam — posojujem; zasadi-ti — zasajam — zasajujem; posveti-ti — posvečam — posvečujem; krsti-ti — krščujem; zadosti-ti — zadoščam — zadoščujem; oprosti-ti — oproščam — oproščujem; zabi-ti — po-zabljam — zabljujem;¹⁾ okrepi-ti — okrepljujem; oživi-ti — oživljam — oživljujem; spremi-ti — spremljam — spremljujem; ugasi-ti — ugašam — ugašujem; opazi-ti — opažam — opažujem; izobrazi-ti — iz-obražam — izobražujem; reši-ti — rešujem; toži-ti — tožujem; taji-ti — za-tajujem. — Pri izimskih glagolih pa ter pri glagolih, ki se izvajajo iz glagolov drugih vrst, ostanejo dotični soglasniki pred osebilom ujem neizpremenjeni; torej: delo — delam — delujem; dar — darujem; gospod — gospodujem; kmet — kmetujem; zmrzniti — zmrzujem; očarati — očarujem; pisati — spisujem; kimati — pokimujem; metati — premetujem; kazati — pokazujem. Razločuj: praznujem (ich feiere) od prazn (prazn-ik) in izpraznjujem od izprazniti. Obliki: kupujem in škodujem sta ali izjemi, ali pa se morata izvajati od samostavnikov: škoda, kup. —

Med glagoli, ki se spregajo brez osnovnega samoglasnika, navaja pisatelj le glagole: dam, vem, jem in sem; glagola bom in grem pa omenja le kot skrženi obliki pri II. razredi I. vrste. Meni pisatelj s to novotarijo ni ustregel, ker se mi vidi bolje in pravilneje, da se omenjena glagola — vsaj obliki bom in grem — razpravljata, kakor je bila dosedaj navada pri spregi brez osnovnega samoglasnika. — Pisatelj navaja oblike: bota, bote; data, date; veta, vete; nadalje: bojo, dajo, vejo, jejo ne da bi omenil, naj se te oblike v pisnem jeziku ne rabijo.²⁾

V § 191. naj v stavku: »Predpretekli čas tvarjamo večinoma le od dovršnih glagolov« opusti beseda: »večinoma«. —

V § 192. naj se v opombi razloži besedica »bi« ter omeni, da ima glagol sem, biti le jedno pogojnikovo obliko, namreč: bil bi.

V § 193. naj se razloži besedica na j.³⁾ — Ker se že omenja, da

¹⁾ Miklošič »Gramm. IV.« pg. 333.: me domá zabljujejo.

²⁾ Levstik piše o teh oblikah: »Ganz verwerflich jedoch sind die zwar auch üblichen, aber kraftlosen Formen: dájo, jéjo, véjo so wie auch gréjo« (o. c. p. 100.) »Die Formen: bóta, bóte statt: bódeta, bódete oder: bósta, bóste sind so falsch als: dáta, véta, jéta statt: dásta, vésta, jésta. Von der auch nicht zu billigenden Form: bójo statt: bódo gilt das nemliche, was im § 75, Anmerkung c) über dájo, véjo, jéjo, gréjo statt: dadé, vedó, jedé, gredó gesagt worden ist« (o. c. p. 109.) —

³⁾ Glej Šuman, o. c. § 272. Opomb.: Na Koroškem, vsaj v beljaški okolici, se skoro izključljivo rabi glagol nehati (skrženo nati) v vseh oblikah namesto dovoliti. Mati mi ne nehajo (najo), niso nehali (nali), ne bodo nehali (nali), ne bi nehali (nali) igrati

železnik nima druge osebe, naj se še dodá, da se ta oblika nadomešča z velevnikom; isto takó naj se pri velevniku (§ 154.), kjer manjka tretja oseba v dvojini in množini, v opombi omeni, da se te obliki nadomeščata z železnikom. —

Med primeri za železnik (p. 107.) čitam tudi stavek: »Šel naj vsak sam bo skoz življenja zmede.« (Preš.); pri Janežiči se ta stavek ne nahaja. — Ta stavek je popolnoma neumesten, kajti »šel naj bo« bi bil železnik prihodnjega časa; slovenščina pa ima le železnik sedanjega časa, ki nam rabi tudi za pretekli čas. Tako uči Šolar.¹⁾ Še neumestnejši pa je ta stavek med primeri za železnik, ker ga je pisatelj že navedel v § 131., kjer mu je besedica naj dvojniski roditelj osebne zaimke namesto *naji* = *naju*. — Tam se bere: »Šel naj (naju) vsak sám bo skoz življenja zmede.« (Preš.)²⁾ —

V opombi: »Pomožnik sem, biti glasi se v železniku: naj bom (bodem), naj bo (bode) ali včasih tudi: naj sem, naj je itd.« naj se na mesto »ali včasih« tudi postavi: »nikdar.«³⁾

Ker se beseda blagor dandanes še splošno rabi kot samostavnik — imamo celó knjigo z naslovom »Osmero blagrov« — želel bi, da se v § 208. A. a) pri tej besedi omeni, da se ne sme rabiti kot samostavnik.⁴⁾

Toliko o prvih dveh delih te knjige.

Jos. Lendovšek.

(Dalje prihodnjič.)

— Slomšek je tudi rabil ta glagol v istem pomenu; glej: Blaže in Nežica p. 15. (so nali poskušati) ib. p. 21. (so nali priti); ibid. p. 53 (dobra gospodinja ne na); ibid. p. 101. (ne najte, da bi se vaši podložni pohujšali); takó tudi: Morem p. 30., 132., 135., 139. itd.

¹⁾ Šolar, Die Tempora und Modi im Slovenischen mit Rücksicht auf das Deutsche und die classischen Sprachen. Neunter Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Görz. 1858. p. 24.: »Zu beachten ist hierbei, dass auch fürs Präteritum nur diese Form des Concessivus gebraucht wird. J. B. Vi ste pa duas pozno vstali! — Naj vstanem. To nam je večerj nekdo lepe reči od vas pravil. — Naj jih pravi, kaj pa je za to.« —

²⁾ Besedni red v tem verzju je pisatelj svojevoljno izpremenil, vsaj v izdaji Prešernovih pesmij, koje sta priredila Jurčič in Stritar, slóve ta verz tako-le: »Vsak sam naj šel bo skoz življenja zmede;« meni bi prijal ta besedni red: »Vsak naj šel sam bo skoz življenja zmede.«

³⁾ Takó uči Šolar (o. c. p. 24: »Das Verbum biti sein hat im Opt. I. naj bom, nie: naj sem.« —

⁴⁾ Levstik (o. c. p. 140. in 141.) piše: »Altslovenisch ist: blagože Heil! Aus blagor hat das Volk in Unterkrain gebildet: koga blagrovati und: komu blágor und blagorčē delfiti, jemanden glücklich preisen eigentlich: zu jemanden blágor sagen. Vergleiche damit das serbische bogoraditi betteln, weil die Bettler zu sagen pflegen: dajte Boga radi, gebet um Gottes willen. Blágor an sich selbst aber ist und kann durchaus kein Nennwort sein, wie es die slovenische Schriftsprache falsch für: Wolstand, Gedeihen u. s. w. gebraucht; das Volk weiss nichts davon, und es ist dies gerade so gegen den Geist der Sprache, als wenn man das bezügliche Fürwort: kákor zum Nennwort: kákor, kákra (wie: blágor, blágra) stempeln wollte, um dadurch das, was man »Beschaffenheit (Qualität)« nennt, zu bezeichnen.«

X.

K zgodovini 1848. l.

Nedavno je prišla na svetlo drobna knjižica: »Slovansky sjezd v Praze roku 1848. Na památku čtyřicetiletou vypravuje a dokládá akty příslušnými Jan M. Černý.« Vsebina je opis slovanskega shoda v Pragi in pisatelj je zajemal poleg znane knjižice V. V. Tomekove [»Historická zpráva o sjezdu slovanském«] iz poročil še živěčih članov ónega zbora; sosebno iz ust zdaj tudi že umršega Jos. Jirečka je zvedel nekatere podrobnosti, ki tu in tam popolnjujejo zgodovinsko sliko znamenitega shoda; h koncu je ponatisnen imenik članov, in med njimi se nahajajo tudi slovenski udeležitelji. Žal, da g. Černý ni imel pred sabo izvirne zapisnike posameznih odsekov, v koje se je razdelil shod in ki so imeli potem nekatera gotovo jako zanimiva zasedanja. Predsednik jugoslovanskega odseka je bil bački protopresbyter Pavao Stamatović, namestnik mu Franjo Zach, Moravan, zastopnik Srbije, tajnik dr. Jovan Subotić, nagradnik Andrej Torkvat Brlić; med članimi za véliki zbor sta bila tudi Slovenca Ant. Globočnik in Alojzij Sparovec. Kam so prešli zapisniki jugoslovanskega zbora? Černý pravi: »Protokoly sborů svých odvezli s sebou Poláci i Jihoslované [Jir.] a co kromětěch pozůstalo v Praze, bylo dle zprávy pamětníkův vydáno vojenskému soudu, který sice dal mnoho osob uvězniti na čas při vyšetřování domnělého »širokodaleko rozvřeteného spiknutí«, »ale nad nikým nemohl vydati rozsudku trestního.«

Ta opazka me je napotila, da sem pozvedoval, kam so prišli zapisniki jugoslovanskega zbora. Mnogo sadú ta zbor sevěda ni rodil, a svoje znamenito mesto ima venderle v zgodovini Avstrije in Slovanstva; razpravljal je o toliko še danes nerešenih pitanjih, da mika zgodovinarja, seznaniti se s prevladajočimi idejami, željami, načrti, s katerimi so se bavili zbrani možje iz severa in juga, in če ne zarad pozitivnega uspeha, bi pa vender zgodovina ónih razprav bila poučna kot slika zmot, nasprotij in stare — nezloge med slovanskimi brati. Ali niso zmote v istini jako obširen predmet v knjigi zgodovine nadej in prevar človeštva? —

Sreča ni bila mila mojemu trudu. — Jovan Subotić ni bil jedini zapisnikar v jugoslovanskem zboru; za ta posel je bil izbran tudi Slovenec A. Globočnik. Pisal je protokole v slovenskem jeziku in jih sproti oddajal predsedniku Stamatoviću, izvzemši zapisnik zadnje seje, ki je bila na binokšno saboto. Odpeljal se je še tisti večer na Dunaj k državnemu izpitu, ali vrniti se ni mogel v Prago, s katero je bila pretrgana železnična zveza zarad krvavih dogodkov praških. Zapisnik zadnje seje jugoslov. zbora se je v teku let po nesreči izgubil. — Kam je naključje zaneslo zapisnike ostalih sej? V njih sta bila glavna govornika Subotić in Andrej Torkvat Brlić,

zató sem poskusil, da bi kaj zvedel imenoma na Hrvaškem. Obrnil sem se do gospoda dr. Brlića v Brodu, brata pokojnemu Andreju Torkvatu, kajti čul sem, da hrani ostalino bratovo; a dr. Brlić ni našel med pismeno ostalino bratovo zapisnikov, nego samó neke kratke beležke in črtice, sestavljajoče jako malo obsežen dnevnik; vidi, se, da je pokojnik kanil pozneje na podlagi teh beležek sestaviti obširnejši spis o slov. shodu; saj je igral tam v Pragi in pozneje v slovanskih krogih dunajskih precèj odlično, ali vsaj živahno ulogo, nabral je tudi četo prostovoljcev in ž njimi šel Slovakom na pomoč zoper Madjare. Gosp. dr. Brlić mi je poslal točen izpisek iz beležek bratovih, v kolikor se nanašajo na udeležitev njegovo pri dogodkih 1848. in 1849. l. Tukaj priobčujem par črtic iz ónega dnevnika.

Andrej Brlić je zapustil »Frintanej« v katerem se je pripravljaj za rigoze [bil je duhovnik] in je prišel z nekaterimi rojaki v Prago. Tu ga je kar očarala gostoljubnost Čehov, osobito bratov Fingerhutov, a hudo ga je užalil razpor med Rusini in Poljaki, med katerimi so zaman prijatelji trudili se napraviti zlogo in sporazumljenje; ta razpor »učini, da smo poslove sve sporo obavljali; mloge zabave nas takodjer zaokupiše« na »Strelaškem otoku« in na »Zofijnem ostrovu«. Čehom je prigovarjal, naj bi se k velikemu odboru dovolil pristop tudi častnikom; občeval je mnogo s Štulcem, Prozehnalem, Helceletom, Bakuninom, Libeltom, Fastrom; z veseljem omenja bala, na katerem je »car¹⁾ bi napravljen s laborom« in da so igrali v gledališči »Žižkov dub« in »Matka Slava«. »Ovaj komadić taki, da se klanjaju Slavjani Caru.« Brlić snuje »tajne konferencie kod Batalake, Neuberka i u biblioteci. Adressa na bana (Jelačića), koja propade. Poljaci mlogo sympate za Magjare imaju. Česte demonstracije vojničke.²⁾ Voženje topovah na Višegrad. 12. juna na 2. dan duhovah začé se boj med Česim i vojnicim. Ja s puškom odah, barikade pravih, za izpuštenje Thuna³⁾ dělovah i izpust njegov izradih; s Palackim, s Fingerhutom govorom kod puka. Spravodih ga na večnicu i kući.« Ko se je začel boj, pravi Brlić, »ja hodah mlogo, sad za mir sad za boj, kao okolnosti što iskahu«. Ko je Praga pala, zapustil jo je Brlić, shranivši »ostale stvari kod Fingerhuta«. Katere »stvari« so to bile, ne pové, gotovo so bili listi, zapisniki ali sploh take reči, da so imele zánj važen pomen in da jih je bilo treba oteti. Pozneje omenja, da mu je Topalović prinesel »stvari« iz Prage na Dunaj. Da so se te stvari nanašale na delovanje in agitovanje Brličevo v Pragi, takó tolmači dotično beležko tudi gosp. dr. J. Brlić, a ne zdi se mu ver-

¹⁾ To je kip cesarja Ferdinanda. Čestokrat so v dnevniku skoro zgolj posamezne poudarjene besede; kjer citujem besede Brličeve, držim se dosledno izvirnika.

²⁾ Priprave za krvavi boj, ki se je o Duhovem vnel v Pragi.

³⁾ Leva Thuna so Pražani s soprogo vred nekaj časa imeli v zaporu.

jetno, da bi bil Torkvat zapisnike soborove sabo vzel, vendar pa je to mogoče, ako se pomisli, da je pod Bachom bil politično »sumnjiv« in da so pri njem večkrat bile preiskave; ob takih prilikah je požigal pisma, katera bi ga bila utegnila kompromitovati. Teh »svarij« torej ni mogoče več rešiti. —

Iz dnevnika povzamemo še to-le: Povrnivši se na Dunaj, pripravljal se je Brlić na rigorozne in jih srečno prebil 30. dne junija; zanj je izgubilo veljavo staro reklo: »inter arma silent musae«, kajti pripravljajoč se za rigorozne, nabiral je denar in prostovoljce za boj zoper Madjare in sicer »za udarit na Šopronj«. »Mlogo sam agitirao za boj, i Srbaljah gnjev što ban (Jelačić) neudara tešio.« Krepko je nagovarjal rojake, da boj »čim prie se počet« ima. Ko dojdejo dne 17. julija hrvatskega zbora odborniki na Dunaj, da bi zastopali svojo domovino v prvem avstrijskem državnem zboru, je Brlić »za boj, ne za diplomatiku«. Hrvate (bilo jih je četvorica) predstavi Palackemu in Poljakom, a pri Poljaki, simpatujočih z Madjari, našli so Hrvatje več nasprotstva nego podpore. Ko so Hrvatje prosili pristopa v zbor, so Poljaki »više prot nami neg za nas; kad su večali o pristupu naših poslanikah na sabor bečki, ovi izać morashe iz sobe večanja«. Ker državni zbor ni hotel obravnavati s Hrvati, bilo je dosledno, da je dne 19. septembra odklonil tudi zahtevo Hrvatom neprijazne manjšine zborove, da bi se dovolil pristop ogrski deputaciji.

Dne 27. julija je prišel Jelačić v Beč, kjer so ga isti Nemci slavili zajedno z Jugoslovani kot neomahljivega Avstrijca. Tudi Brlić je imel sestanek z njim. Znano je, kako je umel slavni ban očarati one, ki so prišli z njim v dotiko; tudi Torkvatovo srce si je hipoma osvojil: »Na rame mi rukn metnuo, přepověda, da mi je otca i tetko vidio«. Dne 31. julija je Brlić z Brkićem znova pohodil bana »rad četovanja«. Ker so bila pogajanja med Jelačićem in Baćanom¹⁾ brezuspešna, pripravljal se je Jelačić resno na boj in že na Dunaji določil »iz Gradca da polazimo« (na Madjare) in Brlić se je udal, dočim je pred kanil udariti na Šopronj, »al kad on [Jelačić] oće iz Gradca polazit dobro. Ja iz početka sam brao četu, sad i on priuze«. Iz Prage mu prinese Topalović 55 for. »za moju četu od skupljenih tam novacah«. S četo svojo je potem upal v slovaško Ogrsko — seveda rešiti Slovakov navdušeni Brlić ni mogel. —

Toliko iz dnevnika Brlićevega; žal, da ni v njem sledu, kam da bi bili prišli zapisniki jugoslovanskega zbora. So li morebiti v tistih aktih, katere je zbral vojni sod praški po predaji Prage? Ali jih je pa morebiti otel in s seboj vzel v istini kdo izmed Jugoslovanov; v prvi vrsti bi bilo tu misliti na Stamatovića, Gruića in Subotića; Stamatoviću kot predsedniku

¹⁾ Hrvška oblika imena grofov »Batthyaniji«.

jugoslovanskega zbora je tajnik zapisnike oddajal. Težko, da bi se še kje kaj zasledilo teh zapisnikov, a gotovo bi si prijatelji zgodovine pridobili lepo zaslugo, ako bi hoteli tam na Hrvaškem, oziroma med avstrijskimi Srbi iskati doslej skritih listin, n. pr. v ostalini Staratovičevi in Gruičevi.

Jožef Apik.

XI.

»Slovanstvo ve svých zpěvech.«

Že pred petimi leti je vzbudilo znamenito glasbeno delo »Slovanstvo ve svých zpěvech« občo pozornost med Slovani, osobito med občinstvom, ki se bavi z glasbo. To delo je »zbornik národních in udomačeních písní všech národů slovanských«. Vrlí češki učitelj L. Kuba, začel je objavljati v snopičih najprvo pesmi češke, za temi moravske in slovaške, lužiške in poljske, veliko- in maloruske, a zdaj nam podaja pesmi slovenske. Doslej so izšli trije snopiči, ki obsejajo 50 naših národních písní in sicer nam je podal gosp. izdajatelj največ písní iz svojih zapiskov, nekaj jih je vzel pa iz že natisnenih zbirk.

Izdajatelj je nameraval s to izdajo pripomoči k vzajemnemu spoznavanju ter z národno písníjo pospeševati slovansko vzajemnost. Zanjedno kažemo z omenjenim zbornikom bogastvo národne naše glasbe, v katerih se zrcali mišljenje in čut, duh in značaj národů slovanských. Tu dobimo namreč le take písní, ki so prava svojína národova, pravi izraz njegovega srčnega in duševnega življenja. Zató imajo naši skladatelji in glasbeniki v tem zborniku najboljši izvôr svojim studijam; tu se lahko učé, káko glasbo ima in hoče národ.

Zdaj, ko so prišle na vrsto slovenske písní, dolžnost nam je opozoriti posebno še Slovence na Kubov zbornik. Odkritosrčno rečem, da me ni oradostila še nobena zbirka národních našich písní takó, kakor ravno Kubova. Gradivo je znal takó izbrati in različno prirediti, da se zvezek težko položi iz rok. Tu so glasbene cvetice naših dežel, tu nam je odkrita lepota, miloba in préprosti izraz naších písní.

Slovenec ljubi petje. Za vsak slučaj ima primerno pesem, o vsaki priliki se razlegajo domači glasovi. Res je, da se prava národna pesem izgublja čimdalje bolj izmed ljudstva in nadomešča s tujo, največ le malovredno glasbo. Vender je med Slovenci še mnogo dobrih, pristno-národních písní. In te ohraniti, bodi nam sveta dolžnost. Delovati moramo v to, da se naše petje ne pokvari, ne izgubi in ne potuji. Ljudstvo se rado udaje tujemu duhu, rado vzprejema nápeve, ki silijo od nemške in laške strani ter takó izgublja ukus in ljubezen za domače petje. Ali s tem se tudi mori národno čustvo in ponos, národna zavést. Bodimo uverjeni,

da kjer gine národna pesem, tam se národ — potujčuje. To se godi še posebno lahko med Slovenci, ki smo majhen národ in močno izpostavljeni tujemu vplivu. Srce boli rodoljuba, ko vidi, kakó se vedno bolj poizgublja med prostim ljudstvom prava národna pesem. Kažimo torej národu lepoto in vrednost njegovih pesmij, oduševljajmo ga za domače petje in pospešujmo razširjanje národne glasbe — s tem storimo za obstanek in razvoj národa našega več, nego dolgi članki ali puhli govori. Ako ima sploh petje neko moč, nek neizrečen vpliv na človeški duh, ima ga še v večji méri národna pesem. Ali ni človek najnavdušenejši, kadar sliši peti v družbi ali pri kaki veselici kako národno pesem? Ali ne vzkípi človeku srce, če mu zazvené na uho godbeni glasovi kake znane domače pesmi? Trditi je smeti, da je to sila, ki človeka blaži, srce ogreva za domovino, budí ljubezen do máterinega jezika in se stavlja v bran potujčevanju. Národu ugaja to, kar je v národnem duhu, kar se prilaga njegovim čutom in nazorom. Dajmo torej národu takih pesmij, ki so se porodile v njem samem. Učimo se kaj tudi od naših sosedov. Nemci znajo ceniti národno pesem. V vseh oblikah, za petje in razne instrumente so jih priredili, povsod nabirali in izdajali — a ljudstvo jih je vzprejelo z veseljem. Zdelo se je nekaj novega, da si je prišlo iz národa. Veščaki so jih opilili in priredili v lepih oblikah takó, da so se umilile in prikupile prostemu ljudstvu, kakor izobražencem.

Ravno to je storil med drugimi gosp. Kuba, kar se dostaje slovanske národne pesmi. On želí ohraniti in očistiti národno petje ter odpraviti tuj plevél. Spravil je pesmi v lepe oblike in jih upravljal različno, n. pr. za moške in ženske glasove, za samospeve in samó za klavir. Tu dobí vsak, kar in kakor mu najbolje ugaja. Saj pa zna tudi priredbo takó pogoditi, da se skladba mora prikupiti. Iz préproste melodije ustvari z glasovi ali pa s spremljevanjem klavirja košček, ki seza človeku do srca.

Res, pravi veščak se je lotil tega znamenitega podjetja! Zató pa tudi hvalijo njegovo delo slovanski in drugi glasbeniki. In kakor so vzbudile veliko pozornost pesmi drugih národov slovanskih v tej zbirki, kakor se čudom čudimo njih lepoti in originalnosti, jednako nam je smeti pričakovati tudi kar se tiče slovenskih pesmij.

V treh snopičih, katere imamo pred sabo, podal nam je izdajatelj, kakor smo že rekli, 50 različno prirejenih pesmij slovenskih. Nekaj jih je bilo že tu pa tam objavljenih, večina jih je pa iz samih zapiskov Kubovih. Nabral jih je bil namreč lani, potujé po slovenskih krajinah. Nekaterih mi je posebno omeniti, ker se odlikujejo po krepkem izrazu, lepi melodiji in izvrstni harmonizaciji.¹⁾

¹⁾ Tekst je najprej v češkem prevodu, potem pa v slovenskem originalu.

Izmed zborov omenjam: »Po jezeru bliz' Triglava,« — »Kaj pa ti, pobič?« — »Saj sem ti pravil mnogokrat,« — »Štirje fantje igrajo,« — »Men' vse eno je!« — »Slišala sem tička pet,« — »Fantje se zbirajo,« — »Prišle so mačke z mačkami,« — »V nedeljo jutro vstala bom.« Dalje samospěvi s spremljevanjem klavirja, ki je vzorno napravljeno: »Ko b' sodov ne b'lo,« — »Majolka, bod' pozdravljena!« — »Dol' za turškim gričem,« — »Solnce je šlo za goro,« — »Bom šeu na planin'ce.« Sicer pa je vsaka pesem prirejena tudi samó za klavir in nekatere celó le za klavir. Izmed poslednjih nam je omeniti: »Eno petje sem slišal,« — »Tlaka m' je ukazana,« — »Bod' moja,« — »Oh, kaj se boš jokala?« — »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« — »Oj, ta soldaški boben,« — »Pij, pij, saj ga 'mamo več!«

Omenjene pesmi se morajo prikupiti vsakomu. Ne le, da ugajajo ušesu, temveč se z a j o t u d i v s r c e. Radost in toga, šala in resnost veje iz njih.

Hvaležni bi morali biti gosp. izdajatelju, da nam podaje národne pesmi v takó krasnih oblikah in da širi bisere slovanskih pesmij med svet. Hvaležnost bi imeli pokazati s tem, da ga z o b i l i m n á r o č e v a n j e m podpiramo v težavnem tem podjetji. Nobena čitalnica, nobeno bralno ali pevsko društvo bi ne smelo biti brez tega dela. Pomislimo, da potuje gosp. Kuba od dežele do dežele, rekel bi, od vasi do vasi, da nabira med ljudstvom pesmi, kar pač ni takó lahko. Domá mora potem nabrano gradivo urejati in pripravljati za tisek, kar zahteva zopet mnogo truda. Napósled pa treba tudi mnogo novcev za izdajanje in tisek takó velikega dela. Ako se trudi gosp. izdajatelj toliko za našo čast in korist, hočemo li zahtevati, da bi trpel vrhu tega še gmotno izgubo? — In vender beremo v zadnjem snopiči, da se j a k o m a l o n a r o č u j e na to izvrstno delo. Ako ne dobí več naročnikov, siljen bo ustaviti izdajanje. To pač ni častno, to pač ni hvaležnost! Ni dovolj, da hvalimo nabiratelja in delo njegovo, dolžnost nam je delo tudi razširjati in kupovati.

Res, da se ne more naročiti vsak posameznik na ves zbornik, prav bi pa bilo, da Slovenci pridno kupujemo v s a j ó n e s n o p i č e, ki prinašajo slovenske pesmi. Vseh bode osem, a vsak stojí s poštnino vred samó 40 kr. Naročila se izvršujo le za gotovino. Predplačuje se na kolikor snopičev kdo hoče in katere hoče. (Naslov: Ludvik Kuba v Poděbradech, Čechý.)

H. V.

LISTEK.

Levstikova slavnost v Velikih Laščah. Kakor se nam poroča iz Velikih Lašč, delajo se tam velike priprave, da dne 11. avgusta t. l. dostojno proslavé spomin pokojnega pesnika in pisatelja Fr. Levstika, porojenega v Spodnjih Rétjah poleg Velikih Lašč. Na najlepšem prostoru v vasi, pred cerkvijo med farovžem, šolo in pošto se odkrije ta dan pesnikov spomenik, nad 5 metrov visoka piramida, katero je po načrtu g. ravnatelja Ivana Šubica izdelal od repentaborskega kamena velikolaški podobar g. Juntés. Vrh tega se odkrije v Spodnjih Rétjah tudi spominska plošča od kararskega marmorja, pri-trjena na pesnikov rojstveni dom, kajti ker je hiša lesena, ni je bilo možno vzditi.

Glavne točke slavnostnega programa so: dne 10. avgusta zvečer budnica, ognje-meti s kresovi in koncert pri Grebenci; dne 11. avgusta ob 9. uri slovesna sv. maša v farni cerkvi, ob 12. uri odkritje Levstikovega spomenika; ob 1. uri banket na Grebenčevem vrtu; ob 4. uri izlet v Spodnje Retje k pesnikovi rojstveni hiši; zvečer ljudska veselica na Grebenčevem vrtu.

Ker ima slavnost namen, poveljati spomin jednega največjih sinov slovenskega naróda; ker se ta slavnost praznuje v lepem kraju, ki je tudi drugače zaradi svojih jezikovnih posebnosti in zgodovinskih spominov zanimiv vsakemu omikanemu Slovincu; ker imajo udeleženei priliko, ogledati si spotoma tudi Rášico, rojstveni kraj literarnega našega Kolumba Trubarja, Podsmreko, rojstveni kraj dičnega našega Stritarja in Spodnje Rétje, rojstveni kraj pokojnega Levstika — tedaj domovino treh slovenskih izvrstnikov, ki so najkoreniteje vplivali na porod in preporod našega slovstva in pismenega jezika, nadejati se je obile udeležbe iz vseh pokrajin domovine naše, zlasti pa iz deželnega stolnega mesta. Pot iz Ljubljane do Velikih Lašč je kaj prijazna, državna in deželna cesta jako lepa; v treh urah pride navaden fiaker skozi Lavrico, Škofjico in po deželni cesti skozi Pijavo Gorico in zgodovinski imenitni Turjak v Velike Lašče. Na svidenje tedaj dne 11. avgusta v Velikih Laščah!

»Matica hrvatska« je ravno družabnikom svojim razposlala devet knjig za društveno leto 1888., a če bode količjak mogoče, razposlala jim bode pred zimo tudi še knjige za l. 1889., ki so v rokopisu dodelane in pojdejo v tiskarno, brž ko bodo družabniki plačali svoje prineske — po tri goldinarje — za leto 1888. Matičin odbor je z velikim trudom dosegel davno željo in zdaj bodo družabniki sami odločili, če res hočejo vsako leto sproti dobivati knjige društvene, kakor so tolikrat naglašali na društvenih shodih in po časopisih. Razven tega je hrvaška Matica letos založila in razposlala še dve knjigi, kateri družabniki dobivajo po znižani ceni; preskrbela je torej hrvaškemu narodu *dvačest novih knjig v jednem letu!* Gotovo vse hvale in posnemanja vredno delovanje, ki nam je porok, da bode v prihodnje tem uspešnejše, ker se odbor ne bode trebal več podvizati, da bi dohitel v prejšnjih neprijetnih razmerah zamujeno leto. K starim dobrim znanecem si je »Matica hrvatska« letos pridobila tri nove pisatelje, da ji bodo lajšali delo, ki ga je čimdalje več. Prof. dr. *Ivan Hoič*, marni pisatelj šolskih knjig, osnoval je za Matico veliko zemljepisno delo, katerega nam letos podaje prvo knjigo „*Slike iz občega zemljepisa*“. Knjiga šteje v veliki osmerki VIII + 367 tiskanih strani, a krasi jo šestdeset podob in prav dobra mapa zemeljske kroglice. V štirindvajsetih poglavjih je pisatelj čitateljem raztolmačil najimenitnejše stvari iz fizikalnega zemljepisa, da jih pripravi za prihodnje knjige svoje. Prof. *Ivan Rabar* je spisal prvi del „*Poviesti carstva rimskega*“ t. j. od Avgusta do smrti Commodove (VII + 342 velike osmerke z mapo rimskega cesarstva). To je začetek četrte knjige obče zgodovine, katero je Matica hrvaška

nekoliko preveč na veliko osnovala. Gospod Rabar je z gladko pisavo svojo nekoliko potolažil tiste družabnike, ki so prejšnjim zvezkom očitali, da so preučeni. Ker je Matica razven Rabara pridobila še dva druga nova pisatelja za občo zgodovino, upamo, da se bode to imenitno delo odslej redno nadaljevalo. — Znani preiskovalec hrvaške minulosti, gospod Radoslav Lopašić je spisal novo monografijo iz hrvaške zgodovine pod naslovom „*dva hrvaška junaka Marko Mesić in Luka Ibršinić*“, lično knjigo (VIII + 167 str. velike osmerke in sedem podob), katero je Matica izdala na spomin dvestoletnice osloboditve Slavonije in Like od turškega gospodstva (l. 1689) — Dr. Ivan Broz podaja nam 2. zvezek „*Crtice iz hrvaške književnosti*“, v kateri nam (na 196 straneh velike osmerke) opisuje staro crkveno književnost. Ni je knjige, ki bi jo Slovencem tolikanj priporočali, kakor te »Crtice«, v katerih nam gospod Broz prijetno in vsakemu lahko umevno pripoveduje o književnosti (letos o glagolski in bogomilski), a človek čita, kakor bi čital lep roman, od katerega se ne more ločiti. Takó bi moral pisati vsak, kdor hoče o znansvenih stvareh pisati popularno in — v duhu slovenskem. Kdor čita hrvaški, naj vse kakor čita te Brozove »Crtice«, na vso moč pa jih priporočamo slovenskim pisateljem, da vidijo, kakó treba slovenski misliti. — Za zabavno knjižnico je priljubljeni pisatelj Jos. Evg. Tomić spisal pripovedko „*Enin-Agino Ljubo*“, v kateri je glavni junak Bošnjak vere mohamedske. Ta pripovedka bode dobro došla Hrvatoma v Bosni, zlasti mohamedancem, katerim se je »hrvaška Matica« že prej nekoč prikupila s podobno Tomičevo pripovedko. — Pod žalostnim naslovom »Biedne priče« je zdaj najrodovitnejši hrvaški pisatelj Šandor-Gjalski priobčil sedem majhnih pripovedek, v katerih nam prav živo in realistično riše žalostno, pa tudi resnično stran življenja hrvaškega. Mi smo v »Zvonu« že večkrat omenjali vrline Gjalskega, pa jih ne trebamo znova poudarjati, le to naj še dodamo, da se njegove povesti prevajajo v druge jezike in da so tudi Srbi jeli priobčevati spise iz plodnega njegovega peresa ter s tem dejansko dokazali, da ga ni razločka med Hrvati in Srbi. — Novinec v zabavni knjižnici matičini je letos mladi pisatelj Vjenceslav Novak, ki je v pripovedki „*Pavao Šegota*“ opisal usodo nesrečnega djaka primorca. Posebno radostno bode vsak družabnik matičin pozdravljal starega hrvaško-srbskega pesnika Matija Bana v Belemgradu, ki je izpeval in Matici hrvaški prepustil „*Kneza Nikolo Zrinjskega*“, dramo v petih dejanjih, v kateri nam kaže Zrinjskega junaka in se v tem popolnoma loči od nemškega pesnika Körnerja, ki je v znani svoji tragediji čisto drugače obdelal istega junaka. Gotovo vsem Hrvatoma, zlasti pa dalmatinskim, ustrelega je Matica, da je znova in v prav ležni obliki dala tiskati duhovite in jedrnatih naukov polne „*Iskrice*“, katere je pred pol stoletjem naródu svojemu napisal Nikolaj Tomaseo, predno se je preselil v Italijo, kjer je potem postal najslavnejši italijanski pisatelj dóbe svoje. Prof. Milčetić je dodal primeren životopis imenitnega moža in nekoliko pojasnila književnemu njegovemu delovanju. —

Razven teh prelepih knjig in knjižic je Matica hrvaška založila II. del „*Herodotove povjesti*“, ki jo je iz grškega izvrstno pohrvalil naš rojak prof. dr. Mustić; izdala pa tudi prvi zvezek »knjižnice za hrvaške trgovce«, za kateri je vseučilišni prof. dr. Lorković spisal: „*Počela političke ekonomije*“. Toliko ob kratkem o letošnjih knjigah Matice hrvaške, ki jo kar najbolj priporočamo tudi vsem Slovencem, kateri čitajo hrvaške knjige.

V hrvaški književnosti je tudi letos takó, kakor je bilo zadnja leta; najboljše moči pobirajo književna društva, premnogo duševnega kapitala pa se troši na potrebne in nepotrebne časopise. V samem Zagrebu izhaja kakih sedemindvajset listov, a med njimi petero velikih dnevnikov, kajti dandanes hoče vsako društvo in vsak stan imeti svoje glasilo. To je koristno in mogoče pri velikih naródi, malim pa utegne biti v škodo ter priča o slabem gospodarstvu. Sploh je velika napaka, če mali naródi mislijo,

da morajo imeti prav vse tiste naprave, ki jih imajo veliki. Da je res tako, čutimo v naši, slovenski in hrvaški, književnosti. Potem pa še nekaj zavira razvoj tiste literature, ki vodila svojega ne dobiva od književnih družeb, in to je nedostatek prijateljske zaveze med pisatelji, ki bi drug z drugim imeli občeovati, shajati se med seboj in se posvetovati o literarnih potrebah naroda svojega. To bi bilo njim samim, pa tudi njih založnikom in narodu na korist. Prav zato, ker med pisatelji ni takšne zaveze, založniki ne vedo, kaj bi začeli, pa drug drugemu „delajo konkurencijo“. Takó izdava jeden hrvaški knjigar „narodno biblioteko“, drugi „hrvaško biblioteko“, tretji „universalno biblioteko“, a zdaj je četrti osnoval „novo hrvaško zabavno biblioteko“! Nasledek te nepotrebne konkurence je, da čisto mali snopiči teh »bibliotek« le prav počasi hodijo na dan. Najstarejša je „narodna“ v Dubrovniku ter nam v XXV. zvezku podaja 1. snopič „narodnih pesem“, ki jih je nabral rodoljubni duhovnik Baldo M. Glavić. „Hrvaška biblioteka“ v Zagrebu je narasla za tri nove snopiče. Za 1. je N. Kokotović preložil Königovo „u morskich valovih“, v 2. je tiskan Grigorovićev „izgubljen život“ v prevodu od Avg. Harambašića, a 3. ima tri majhne pripovedke: „Učava Karla XI“, „Francesco Foscari“ in „Susret“ od Vsevoloda Garšina. — V XI. snopiči „universalne biblioteke“ čitamo „Pučke pripoviest“ od Tolstoja, ki jih je na hrvaški jezik preložil Sergej Jurjevič Hetmanov. — V 1. snopiči „nove hrvaške zabavne biblioteke“ pa je urednik Stjepan Širola pod imenom „U dokolici“ priobčil devet manjših pripovedek in črtic. Podobne tem malim publikacijam so tri knjižice, ki so v Varaždinu prišle na svetlo in nam prinašajo tri pripovedke: „Vražjo četo“, „Bana Frankopana pred Varaždinom“ in „Crno kraljico“. Ravno tako je N. Kokotović v Zagrebu prevedel in v posebni knjižici izdal „pet ruskih pripovedaka“ in sicer „Gradski život“ in „Seoski život“ od Tolstoja, „Bilježke nepoznata čovjeka“ od Dostojevskoga, „Dieca“ in „Prijeteljice“ od Bjelinskoga. Tu nam je omeniti, da je od velikega Tolstojevega romana „Vojna i mir“ že deset snopičev prišlo na svetlo. Da je hrvaški prevod dober, porok nam je pesnik Avgust Harambašić, ki nam v gladkem hrvaškem jeziku podaja imenitno delo slavnega ruskega pripovedovalca. Priporočamo to lepo knjigo kar najtopleje tudi Slovencem, a zajedno jih opozarjamo na novo izvirno hrvaško delo, na prelepo pripovedko „Preko mora“, ki jo je napisal dobro znani in že večkrat omenjeni romanopisec Eugen Kumičić. Že dolgo smo pogrešali novih plodov tega tolikanj milega in prijetnega pripovedovalca, ki nam zlasti življenje poštenih in treznih naših Primorcev zna takó resnično kazati, da nam ga najboljšo zrcalo ne bi moglo pokazati bolje. To nam najnovejši roman „Preko mora“ znova priča, vendar želimo le to, da ne bi več morali takó dolgo čakati na nov plod iz spretnega Kumičićevega peresa. Knjiga obseza več snopičev „hrvaške biblioteke“. — Redka prikazen v naši književnosti je „Kraljev hir“, libretto za opero v jednom dejanji, ki ga priporočamo ljubljanskemu dramskiemu društvu. Besede sta spisala Avg. Harambašić in Stj. pl. Miletić, glasbo pa je zložil slavnoznani hrvaški skladatelj Ivan pl. Zajc. — Zanimive za poznavanje posebnega, zdaj že minulega življenja bivših hrvaških krajišnikov so „Crtice iz krajiške ratne prošlosti“, (I. 1796.—1866.), katerih je ugledal svet 1. zvezek, a pisatelj gospod Bogoljub Poznanović nam jih obeta deset. Dobro nam došli! — Veselo naznanjamo prenovljeno in dopolnjeno didaktično pesem „Sjetva i Vršidba“, v kateri nas plemeniti jugoslovenski rodoljub Jovan Sundečić zopet in zopet vzpodbuja na medseobno zlogo in vzajemnost ter budi na neutrudno in stanovitno delo na polji národnem. — Na svetlo je tudi prišla II. knjiga „narodnih pjesama“ mohamedanskih Hrvatov v Bosni in Hercegovini od Koste Hörmanna, čegar I. knjigo je prof. Jagić v „slovanskem Arhivu“ pohvalil. — Lep mlad plod na beletrističnem polji je „Zvonimir“, almanak hrvaške omladine za godinu 1889., ki so ga izdali hrvaški vseučilišniki na Dunaji. — Marni in priljubljeni pisatelj za mladino,

gospod *Ljudevit Tomšić* v Zagrebu, jel je od novega leta zopet izdavat svoj »*Bršljan*«, list za mladež, zajedno pa je hrvaški pedagoško-književni zbor izdal II. del njegovega »*Sicla za pouku i zabavu*«. Isti književni zbor je tudi dal na svetlo II. knjigo Rousseau-ovega »*Emila*« v hrvaškem prevodu ter XV. zvezek »*Knjižnice za mladež*«, v katerem je tiskan »*Pavao Mantegazza*«. Kot priloga šolskemu listu »*Napredku*« je od novega leta jel izhajati »*Risar u pučkoj školi*« od veččaka učitelja Kutera. Tistim, ki se zanimajo za stanje ljudskih šol in učiteljev, priporočamo knjižico »*Zakon o uredjenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Hrvatskoj i Slavoniji*«.

Iz higijenske literature naznanjamo dve novi knjižici, dr. *Lobmajerjevo* razpravo »*Najbolja zamjena materinoga mleka*« in dr. *Selakovo* »*Sudsko medicino*«. — Nov plod na polji duhovne književnosti hrvaške je »*hrvaški katolički propovjednik*«, ki od novega leta izhaja v Varaždinu v mesečnih zvezkih. Omeniti pa nam je tudi »*Besjedu sv. Gregora Nazijančnika o svećeništvu*«, ki jo je iz grškega jezika na hrvaški preložil dr. J. Rieger ter ji dodal nekoliko opazek in ertic iz življenja sv. Gregorija. — Učeni vseučiliški profesor dr. *Ante Bauer* je napisal zanimivo oceno Šulekove akademične razprave: »*Područje materijalizma*«. — Ker se v Ljubljani ravno napravlja vodovod, opozarjamo dotične kroge na razpravo vseučiliškega profesorja dr. *Pilarja*: »*Zagrebački vodovod sa gledišta geološkoga i hidrografijskoga*«. — Ker se je na Hrvaškem prav veljavna stranka jela poganjati za fonetični pravopis, začelo se je to imenitno vprašanje tudi v časopisih in knjižicah prav živahno obravnavati. Danes omenjamo dveh takšnih knjižic; prvo je napisal *Marcel Kušar* v Dubrovniku pod naslovom »*Nauka o pravopisu jezika hrvatskoga ili srpskoga*«, v drugi pa *Fr. Š. Kuhač* v Zagrebu razpravlja »*o hrvatskom ili srpskom pravopisu na temelju glazbene eufonije*«. — Obe knjižici priporočamo slovenskim jezikoslovcem. — Statistiški urad v Zagrebu je izdal novo knjigo: »*Političko i sudbeno razdijeljenje kraljevine Hrvatske i Slavonije*«; profesor *Dane Gruber* je spisal in priobčill razpravo »*Vojevanje Ljudevita I u Dalmaciji*« (l. 1342 - 1348.); a dr. *Zoch* v Osijeku je izdal 23. zvezek že večkrat naznanjene »*hrvatske enciklopedije*«. — *Jugoslovenska akademija* je na svetlo dala XVI. knjigo »*Starih pisaca hrvatskih*«, za katero je profesor *Budmani* uredil spise *Petra Zoranića*, *Antona Sasine* in *Savka Gučetić-Bendeševića* in vsem spisal primerne životopise. Tudi je prišel na svetlo »*Ljetopis jugoslovenske akademije za godinu 1888*« ter XCIV. knjiga akademijeskega glasila »*Rada*«, v katerem prof. *Valjavec* nadaljuje obširna svoja preiskavanja o »*naglasu u (novu) slovenštini*«; prof. *Nodilo* svoja o »*Religiji Srba i Hrvata u pjesmah i pričah*« in pojašnjuje religijo o »*grobu*«; prof. dr. *Fr. Vrbanić* pretresuje »*rad hrvatskoga zakonarstva na polju uprave od godine 1861. do najnovijega vremena*«; prof. *Luka Zore* pa priobčuje »*Alegorije u Gundulićevoj Osmanidi*«. —

Neuvelo cvieće. Izabrane popievke slavnoga hrvatskoga glasbotvorca *Vatroslava Lisinskoga*. To je naslov zvezku, obsežajočemu dvanajst večjih samospievov s spremljevanjem klavirskim, katerega je uredil in nedavno izdal slavnoznani hrvaški muzikolog in profesor glasbe *Fr. Š. Kuhač*. Kakeršen pomen ima za literaturo slovensko naš *Vodnik*, rekel bi, tisti pomen ima *Lisinski* za hrvaško glasbo. Razven tega je ime *Lisinskega* pa še tudi v tesni zvezi s preporodom naróda hrvaškega v dóbi »*Ilirstva*«, kajti njegove pesmi so tedaj mogočno delovale na probudo naródovalo. Poleg imena *Gajevega*, voditelja tedanje dóbe, svetilo se bode vedno tudi ime *Lisinskega* v zgodovini národnega preporda hrvaškega. Skladbe *Lisinskega*, posebno milozvoneče njegove pesmi, razširjene so ne le po Hrvaškem, ampak po vsem slovanskem jugu. Tudi v vzporedih naših besed in koncertov bilo nam je ime *Lisinskega* že pogosto in vedno mil gost. Mnogo njegovih pesmij se je pri nas takó udomačilo, kakor bi bile zrasle prav na naših tleh. Njegovi

napevi so pa tudi res nežni, milozvočni in polni poezije in iz vseh veje pravi národní duh. Lisinski je napisal tudi dve operi. Prva, namreč »Ljubav i zloba«, v treh dejanjih, pela se je že večkrat v Zagrebu, v prvo leta 1846., kesneje pa, ko je pisatelj teh vrst sodeloval na zagrebškem gledališču prvi tenor in se je tedaj osnovala prvič stalna hrvaška opera, pela se je večkrat. Od leta 1877. pa je izginila iz repertoara, dominirati je začel tam italijanizem. Pevci, kateri so peli hrvaško, razkropili so se po svetu. V gledališkem vodstvu je bil zavlada ves drug duh. Namesto domačih pevcev je moralo služati občinstvo, kakó jim Lahi popevajo za drage novce v národní hrvaški operi po — laško. To je tudi privedlo takó daleč, da je razpadlo, kar se je spočetka ustvarilo z velikim trudom in z velikimi žrtvami, razpadlo po neznanji vodstva, in letos so razpustili opero zagrebško, katera je, sprva stoječ popolnoma na národnih tleh, razvijala se takó lepo in v národu vnela toliko domorodnega zanosa. Druga opera Lisinskega »Porin« v petih dejanjih, katera mnogo nadkriljuje v vsem opero »Ljubav i zloba«, leži v arhivnem prahu in ni bila še predstavljena. Nadejamo se, da zasije hrvaški dramski glasbi zopet kdáj milejši solnce in tedaj morda zakliče vitez budnik: »Porin, čas je, vstani!«

Razven navedenih oper je napisal Lisinski mnogo skladb za solovo in zborovo petje, za klavir in druge instrumente in za ves orkester. Kdor se želí sploh natančneje seznaniti s skladbami tega prvaka hrvaških skladateljev in s pomenom, katerega ima on sploh v zgodovini hrvaški, ta čitaj knjigo, katera je izšla leta 1887. pod naslovom »Vatroslav Lisinski i njegova doba. Prilog za poviest hrvatskog preporoda.« V tej knjigi, katero je tudi napisal neumorni glasbeni pisatelj in sloveči muzikolog Franjo Š. Kuhač, nahaja se ves životopis Lisinskega jako vestno in po najboljših virih sestavljen in obseza strokovnjsko oceno vseh njegovih mnogobrojnih skladb. V nji pisatelj živo slika hrvaški preporod v dóbi Gajevi, v kateri je živel in deloval Lisinski. Za nas Slovence je še tudi zanimivo védeti, da je bil oče Lisinskemu Slovenec, domá iz Novega Mesta, kateri se je preselil spočetka tega stoletja v Zagreb, kjer se mu je porodil l. 1819. sin Vatroslav. Prvotno se je imenoval »Fuchs«, Vatroslav pa si je ime pohrval v Lisinski. —

Da preidem tu na začetku omenjeno zbirko njegovih samospesov »Neuvelo cvieće«, navajam, da se nahaja v nji naslednjih sedem pesmij zloženih na izvorne hrvaške besede in sicer: 1. »Udaljenoje«, za srednji tenor ali bariton; 2. »Dvije ptice«, za sopran ali tenor; 3. »Miruj srce moje«, za bariton; 4. »Bjelana«, za visoki tenor; 5. »Tuga djevojke«, za srednji sopran; 6. »Tamburaška«, za bariton; 7. »Prosjak«, za srednji tenor. Za tem nahajamo tam dve češki in tri nemške pesmi uglasbene, katerim je pridan hrvaški prevod in sicer broj 8. »Vystěhovanec« (Odseonik), za visoki tenor; 9. »Po boji« (Poslie boja), za bas-bariton; 10. »Vergessen« (Zaborav), za tenor ali sopran; 11. »Der Zufluchtsort« (Utočište), za bariton; 12. »Die Botschaft« (Poruka), za srednji tenor. Lisinskega skladbe so prozračne, melodijozne in izvirne. Oblika jim je vedno pravilna, harmonizacija gladka in ne preobložena z nenavadno okorno modulacijo. Glasbene misli v njegovih skladbah so karakteristične in izrazne ter se naslanjajo na podlago hrvaških národnih napevov, katerih duha se je navzel takó, da ta veje iz vseh njegovih skladb in jim daje izraz prave hrvaške národne glasbe, njemu pa náslov prvega hrvaškega národnega skladatelja. To karakteristiko nahajamo tudi v 12. navedenih napevih Lisinskega, s katerimi je obogatela glasbena literatura hrvaška za dvorano in koncerte za ravno toliko toček. Ako mi je omeniti pojedinih napevov, to navajam pesem »Tuga djevojke« zaradi izvirne ritmizacije. Pogosta poraba kvartovih intervalov, kateri so posebno v hrvaških národnih napevih priljubljeni, dajejo skladbi tudi v tem oziru značaj národen. »Tamburaška« je po napevu in karakterističnem spremljevanji, katero oponaša jako dobro tresljaje strún tamburičnih, popolnoma národna skladba in za baritonov glas jako pri-

kladna. »Prosjak« v d-molu ima jako karakteristično spremljevanje prelepemu napevu, v katerem je Lisinski izlil vso bol svojega tožnega srca. Sploh je opaziti pri vseh skladbah Lisinskega v molu, da se odlikujejo s posebno lepoto in izrednim čustvom. V njih je našel najlepšo priliko za izraz čustvom trpečega svojega srca. S tem pa ni rečeno, da se mu niso skladbe v duru povedle; nasprotno, v pesmih »Der Zufluchtsort« (Utočišče) v es-duru in »Die Botschaft« (Poruka) v g-duru, katerima je Lisinski tudi besede sam zložil in katere je Avg. Hrambašić jako lepo pohrvalil, pokazala se je Lisinskega fantazija v polni bujnosti in dramatiški sili. Tu nahajajo besede v glasbi véren izraz spominov pesnika-skladatelja ter sta obe pesmi polni dramatiške kreposti, kateri dajeta pevcu lepo priliko, izkazati se v dramatiškem prednašanju petja. Želeti je torej, da bi se vsi ljubitelji slovanskega petja zanimali za te skladbe slovečega hrvaškega skladatelja in segli po tej zbirki, s katero izdajo si je pridobil za slovensko glasbo v obče, posebno pa za hrvaško vrlo zaslužni glasbenik in pisatelj prof. Fran Kuhač novih zaslug. Delo je izšlo vrlo ukusno tiskano; naslovni list ima tudi dobro pogojeno podobo Lisinskega in se dobi za 1 gld. 60 kr. v akadem. knjigarni Lav. Hartmana (zdaj Kugli in Deutsch) v Zagrebu.

Naj pri tej priliki še tudi omenim, da se morejo dobiti v tej knjigarni, ali pa pri izdatelji g. Fr. Kuhači samem, štirje že izdani zvezki njegovih »Južnoslov. narodnih popevaka«, kateri obsejajo 1600 narodnih napevov s klavirskim spremljevanjem in kateri so poprej stali 20 gld. sedaj za 10 gld. Izdatelj razprodal bi rad še imajočo zalogo teh zvezkov za polovično prejšnjo ceno, da bi mu bilo s tem omogočeno izdati še 5. in 6. zvezek te zbirke, s katerima bo delo dokončano. *Fran Gerbič.*

Novi češki naučni slovník. V časopisu »Magazin für die Literatur des In- und Auslandes«, letnik 1889. št. 2. sodi Traugott Pech o *Ottovem* slovníku naučnem prav laskavo. Ta časopis je omenil to delo že v prejšnjem letniku, ali v neprijaznem zmislu, ker je hotel povedati poročevalec nekatere pikre besede Čehom po stranski poti skozi Nemčijo. Zato naj podamo Pechovo sodbo nekoliko natančneje, da pokažemo, kakó sodijo nepristranski, a učenjaki, vestni nemški veččaki o Slovanih. Pech je dokazal namreč že s svojim nemškim prevodom Pypin-Spasovičeve zgodovine slovanskih literatur, da je več slovanskim literarnim vprašanjem. Pravi med drugim: »V Čehih se ni pogrešalo nikdar znanstvenih in literarnih močij; bil je čas, ko so preskrbovali vso Avstro-Ogrsko državo s svojimi olikanci za upravne in šolske potrebe. Tedaj so se združili bolje v svoji domovini — ali so se pa preselili ti učenjaki na Rusko, na Bulgarsko, v Ameriko. Ker je zadosti močij, je tudi Ottov slovník jako popoln v strokah obče omike, da, v njem nahajamo marsikak članek, katerega v naših (nemških) slovníkih naučnih (Conservations-Lexika) pogrešamo — gotov dokaz, da to delo ni samó posnetek ali prevod tujih vzgledov. Najnatančneje govori seveda o domačih, češko-slovaških in v obče slovanskih razmerah. Bogato pa boče delo tudi o avstrijskih, ogrskih, rumunskih, v obče vzhodno-evropskih rečeh in končno v stvareh cerkve rimsko-katoliške in grško-katoliške. Na tem polju more služiti to delo tudi izven domačega jezika polja kakor važen in tudi zanesljiv vir.« Po teh opazkah omenja, da je prvo delo te vrste v češki literaturi »Slovník Naučný«, katerega je izdal knjigar L. Kober v Pragi l. 1860.—1874., urejal dr. F. L. Rieger s pomočjo dr. J. Malýja. To delo se odlikuje za óne čase po korenitosti, bogastvu, nepristranosti; slavisti vseh dežel vedó, koliko lepih in zanesljivih virov so zajemali iz njega za svoje stroke. Zato ga veselí, da izhaja sedaj dodatek k njemu. To oceno zabeležimo, da pokažemo, kakó sodijo resni učenjaki o Čehih. *F. H.*

Ruska književnost. N. Barsukov opisuje življenje in dela M. P. Pogodinova v dveh zvezkih. — M. J. Suhomlinov je izdal 1. zvezek preiskavanj in studij o ruski lite-

raturi, ki obseza material za kulturno zgodovino rusko pod carjem Aleksandrom I. — Andrijevičeve Sibirije v XIX. veku, prišel je na svetlo 1. zvezek. — Starčevskij izdaja slovar v 12 jezikih (švedski, nemški, litv., poljski, sorbski, rusinski, češki, slovaški, ogrski, hrvaški, slavonski in rumunski). Na svetlo je prišel že drugi zvezek. — Gončarevega zbranih spisov 9. zvezek je natisnen v 10.000 izvodih. — Gogolovih del je izšel 5. zvezek 10. natisa. — Dostojevskega del 10. zvezek je natisnen v 12.000 izvodih. — Gljeb Uspenskega dela tiskajo v ceneni izdavi; dva zvezka po 12.000 izvodov. — Mežov je izdal že 7. zvezek svoje bibliografije ruske zgodovinske literature (l. 1865.—1876.) —

Dne 11. majnika t. l. umrl je v Peterburgu Mihail Saltykov Ščedrin, prvi satirik ruski. Smrt ga je rešila bolezní, ki ga je mučila že dolgo. Porodil se je dne 15. januarja l. 1818. v Tverski guberniji.

F. H.

Prijateljica Puškinova. C. Arps opozoruje med Nemci prvi na ženo, ki je vsa dila v Puškinovo srce čut za lepoto narodnega govora, narodnih pripovedek in pesmi, ki je vplivala s tem na njegov jezik in na predmete njegove poezije. To ni bila kaka krasotica, ki bi očarala pesnika moža, bila je njegova pěstunja Irina Rodionovna. Kolikokrat je sedela po zimi v topli sobi. Zunaj je bril veter ter je metal sneg na ókna; v izbi je ležal pri péči črnolasi dečko Puškin, poslušal je starko, ki mu je pripovedovala bajke, o ribiči in ribici itd. Dečko je vzrasel slaven pesnik, ponos domovine svoje, katerega ime slavi tudi tujec. Odveč bi bilo povpraševati, kakor povprašuje Reinholdt v svoji zgodovini ruske literature, ali bi bil Puškin kdaj takó slaven pesnik, ko bi Irine Rodionovne ne bilo, gotovo je pa, da mu je navdala pěstunja s svojimi pripovedkami fantazijo in brnila takó prva na struno, katera je pela potem vse življenje. Še odrasel mož je poslušal rad Irino, nje bajke in narodne pesmi. Nekatere je zapisal on sam, kakor o »ribiči in ribici«, »o čudni véverici«, »o utopljenici«. Rodionovna je umrla l. 1828. stara 70 let. Kakó je ljubila gojenca svojega, naj kaže pismo, katero mu je pisala l. 1826., saj ne kaže le nie ljubezni do njega, temveč po zlogu svojem je tudi prav vzor nepokvarjene narodne stilistike. »Ljubi moj prijatelj, Aleksander Sergejevič! Dobila sem pismo in denar, katera ste mi poslali, za vse te darove sem Vam hvaležna iz vsega srca. — Vedno Vas imam v srci in v mislih, le kadar spim, Vas pozabim. Pridi k nam v Mihašovskoje (Puškinovo posestvo v Pskovski guberniji), angeljček moj, vse konje ti bom poslala na pot. Pričakovala Vas bom in prosila Boga, naj nam dá svidenje. Zdravstvuj, prijatelj, Aleksander Sergejevič. Za zdravje Vaše sem vzela iz prosfore (kruh za obhajilo) sredico ter sem dala moliti za Vas v cerkvi in molim sama. Bodi takó srečen, prijatelj, da ti bo samemu prav. Jaz sem zdrava, hvala Bogu, poljubljam Vam roko in ostajam Vaša Vas jako ljubeča pěstunja

Irina Rodionovna.

F. H.

(Po Mag. f. d. Lit. des In- und Ausl. 1889.)

Poljska književnost. Radzimirski in Gororak izdajeta listine iz arhivov knezov Lubartovicz in Sanguszko v Slavutu (Lvov 1888). Do sedaj so prišla na svetlo pisma z let 1284.—1506.

Krakovska akademija je izdala »Modlitwy Wacława«, krasen spomenik iz 15. veka. Prepisal ga je krakovski prof. Malinowski iz originala v Pešti.

Eliza Orzeszko je izdala povest v treh zvezkih »Nad Niemnem« (Varšava, Gebethner in Wolf). Kritika hvali to delo, da je najboljše izmed vseh, ki so prišla v zadnjih dveh letih na svetlo.

F. H.

K nazivu: »Narobe Katón«. V »Ljublj. Zvonu« IX. 441. pravi L. Pintar: »Dosedaj so mislili, kakor je videti, razlagalci Prešernovega napisa na Stanka Vraza pri tem citatu na starejšega Katona. V tem zmislu n. pr. je pisal l. 1885. Andrej Fékonja (Kres

V. pag. 472.) v opombi: ... (Navaja besede iz dotičnega spisa). — Iz tega bi morebiti kdo sodil, da sem baš jaz prvi razlagal omenjeni napis tako, kakor je iz »Kresa« navedeno v »Ljublj. Zvonu« l. c. A temu ni takó. Nego že hrvaški pisatelj, Ivan Zahar, govoril je leta 1871. »u predavanju namenjenemu krasnomu spolu« o tem takó-le: »Vraz ih (pesnikov slovenskih) nije hotio slediti u tom, da slovenski piše, nego je volio naučiti današnji hrvatski književni jezik, pa u njem odpremiti u svet krasne plodove svoga duha. Zato ga je Prešern prozval obratnim Katonom. Kato bijaše Rimljanin, strog i tvrd; vi-deći, kako se izobraženi jezik grčki uvodi v Rimu, opirao se tomu od sve dnše, držeći se strogo svoga materinskoga jezika latinskoga. Onaj dakle naziv znači: kako god se je Kato nepomično držao svoga jezika, tako je Vraz lahko od njega odustao.« Gl. »Vienac III. br. 43!

To tolmačenje sem jaz pač vzprejel v svoj sestavek o Stanku Vrazu, ki sem ga bil napisal za nekdanjo »Zoro« (v Mariboru) hrvaški; a urednik, prof. Janko Pajk, kateri je moj spis za isti list poslovenil, razširil je ono razlago v besede, kakor se čitajo v »Zori« leta 1876. str. 340. in potem zopet v »Kresu« l. 1885. l. c., kjer sem povzel upravo Pajkove izraze s sklepom Zaharjevim. (Po čegavi krivnji li je tedaj tam izostal »vire, tega se sedaj več ne spominjam). Toliko v pojasnitev — ako bi bilo vredno, stvar priobčiti — da bode vsakemu svoje.

A. Fekonja.

Lehrpläne für die Volksschulen des Küstenlandes in deutscher, italienischer, slovenischer und kroatischer Sprache. Tako se zove 286 stranih v osmerki obsežajoča knjiga, koju je izdal c. kr. dež. šolski svet primorski po odluku predsedništva visokostega z dne 10. avgusta 1888. l., št. 7307 ex 1887. — Velja vezana 70 kr. pri c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaji. Vsebina teh učnih načrtov je ta: A. 1.) Učni načrt za nerazdeljene jednorazredne ljudske šole. 2.) Razdelitev uka po urah na teden v nerazdeljenih jednorazrednih ljudskih šolah. 3.) Učni predmeti. — B. 1.) Učni načrt za razdeljene jednorazredne ljudske šole. 2.) Razdelitev uka po urah na teden v razdeljenih jednorazrednih ljudskih šolah. 3.) Učni predmeti. — C. 1.) Učni načrt za nerazdeljene dvorazredne ljudske šole. 2.) Učni predmeti. — D. 1.) Učni načrt za dvorazredne ljudske šole, v katerih je vsak razred razdeljen v dve skupini. 2.) Učni predmeti. — E. 1.) Učni načrt za trirazredne ljudske šole. 2.) Učni predmeti. — F. 1.) Učni načrt za četorazredne ljudske šole. 2.) Učni predmeti. — G. 1.) Učni načrt za peterazredne ljudske šole. 2.) Učni predmeti. — H. 1.) Učni načrt za šestrazredne ljudske šole. 2.) Učni predmeti. — I. 1.) Učni načrt za drugi jezik v ljudskih šolah. 2.) Učni načrt. — J. 1.) Dodatek. Urniki za jedno- in dvorazredne, v dve skupini razdeljene ljudske šole, v katerih so učenci dveh národnostij. 2.) Urnik za jednorazredno, v dve skupini razdeljeno ljudsko šolo, v kateri so učenci dveh národnostij, A in B. 3.) Učni red za jednorazredno nerazdeljeno ljudsko šolo, v koji so učenci dveh národnostij, A in B. 4.) Urnik za dvorazredno ljudsko šolo, v koji je vsak razred razdeljen v dve skupini, in v koji so učenci dveh národnostij, A in B. — K. 1.) Učni načrt za nadaljevalne šole. a) Določbe glede osnove kmetijskih nadaljevalnih šol v Primorji. b) Učni red za kmetijske nadaljevalne šole prve vrste. c) Učni red za kmetijske nadaljevalne šole druge vrste. d) Razdelitev učiva. e) Obseg uka na kmetijskih nadaljevalnih šolah prve vrste. f) Učila. g) Dolžnost obiskovati nadaljevalne šole. h) Učitelji. i) Ravnateljstvo. j) Ustanova nadaljevalnih tečajev. k) Stroški za te šole. l) Nadzorovanje nadaljevalnih šol. — L. 1.) Občne nadaljevalne šole. — Končno se nahaja naslednja opomnja: »Pojasnila, kako naj učitelj postopa pri pouku, priobčijo se v posebnem zvezku.« — (To se nahaja še v načrtih l. 1878.)

Ti učni načrti se ne razlikujejo dosti od ónih, koje je vis. c. kr. deželni šolski svet primorski izdal z razpisom dne 10. avgusta 1878. l. br. 5332/VII. Kaj in kakó,

dognale bodo bodoče učiteljske konferencije. — Za sedaj le omenim, da je bila prenarredba dosedajnih učnih načrtov živa potreba, a tudi še po tem izdanju bode treba marsikaj prenarrediti, kar sedaj povsem ne ugaja. Glavna stvar je — berilo in da dozdej nimamo prav dobrih beril, kakeršnih potrebujemo in si želimo, je dognano. Znano je tudi pedagogično pravilo, da se mora učni načrt z berili ujemati; ker se pa berila z njimi ne zlagajo, treba jih bode po načrtu preustrojiti. Veliko nepravičnih sestavkov bode treba izpustiti in z novimi, načrtu ustrezajočimi, nadomestiti. —

Knjiga, ki vam podaja nove učne načrte, je dosti rabnejša in priročnejša nego je prva izdava l. 1878., tisek ugaja in vezana je v lepi obliki. Priporočamo jo učitelstvu v premišljevanje in razmotrivanje.

Anton Leban.

Slovani v Nemcih. V. Korolenko »Kaj gozd šumi« je ponemčil A. Ascharin. Natisnena je povest v »Magazin f. d. Liter. des In- und Auslandes« l. 1889. št. 12 in 13. — V št. 28. in 29. t. l. donaja isti časnik nemški prevod L. K. Lazarevičeve srbske povesti iz národa »Kako sem šel z očetom prvokrat v cerkev«. Ponemčil jo je A. Markov. Povest je res krasna. — Frid. Fiedler je izdal anthologijo pod imenom: »der russische Parnass«, v kateri podaja lirčne pesmi ruskih pesnikov od Lomonosovega do najmlajšega Mereškovskega. — Dostojevskega krasni roman ponemčen od Henckela pod imenom »Schuld und Sühne«, prišel je na svetlo že v drugem natisu. Vender ga je ponemčil na novo nekov Hans Moser za Reclamovo »biblioteko«. A. Moserjev prevod je tako slab, da pravi Magazin f. d. Lit. des In- und Auslandes: »Was werden die Russen von unserer Gewissenshaftigkeit denken, wenn wir ihre grossen Dichter so verunstalten. Wir müssen uns für die Herren Moser und Consorten schämen.« — Kostomarovega ruske zgodovine v životopisih, ponemčene od W. Henckela, prišel je na svetlo l. zvezek. Obseza životopise Ivana IV. Groznega, patrijarha Filareta, Jermaka osvoboditelja Sibirije, Borisa Godunovega i. dr. — Poljskega pesnika Julija Slowackega poezije je ponemčil Albert Weiss. Na svetlo so prišli pri Hendelu v Halle a. d. Saale. Slowacki je bil Byronijanec. Za časa njegovega so bili pesniki poljski pod vplivom Byronovim in pod vplivom tožne národove usode, zato niso nahajali v sebi in v svojem národu tolažbe. Bil je torej Slowacki takó temnega mišljenja, da ga je imenoval Mickiewicz »satana pesništva«. Vender so njegove pesmi vredne. — Tudi ruska vojaška literatura nahaja v Nemcih veliko zanimanja. A. Drygalski je ponemčil ruskega polkovnika Maslovskega »sedemletno vojsko«. I del »vojna Apraksinova v izhodnji Prusiji l. 1756.—57.« prišla je na svetlo v Berlinu (Eisenschmidt). Literarisches Centralblatt imenuje to delo jako vredno, hvali strokovnjsko uvrščenje, obširno porabo bogatega arhivalnega materiala in vestno preiskavo. —

Znani zgodovinar dr. Fr. M. Mayer, prof. na c. kr. I. gimn. v Gradcu, objavil je v »Archiv für oest. Gesch.« 74. Bd. 1889 str. 226. sld dodatke k zgodovini 16. veka, v katerih govori tudi o Trubarji in o prevodu sv. pisma. Tudi to delo, kakor prejšnja tega učenjaka, zanimivo je za nas Slovence.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrto leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.